

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

Apărarea națională a României socialiste. Documente 1965—1977. București, Edit. militară, 1978

Realizat de un colectiv de cercetători din Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, volumul pe care-l prezentăm este o culegere selectivă de texte referitoare la politica de apărare a României socialiste. Perioada pe care o acoperă volumul — 1965—1977 — se caracterizează prin realizări cu totul deosebite pentru poporul român. Sub impulsul dinamizator al gândirii revoluționare a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sub conducerea sa clarvăzătoare s-au produs mutații marcante în toate sferile de activitate ale societății socialiste românești.

În cadrul acestui amplu proces de dezvoltare secretarul general al partidului a definit coordonatele fundamentale ale politicii de apărare a țării noastre, a elaborat și dezvoltat concepția marxist-leninistă a apărării patriei de către întregul popor al României socialiste.

Lucrarea include cele mai semnificative texte din opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, din documentele de partid și de stat privind apărarea patriei. Partea I — structurată pe ani — cuprinde extrase din lucrările secretarului general al partidului — cuvântări, expuneri, declarații, mesaje, interviuri, ordine de zi. În partea a II-a sînt inserate, tot în ordine cronologică, texte din statutul și programul partidului, rapoarte ale Comitetului Central, rezoluții și directive ale congreselor și conferințelor naționale ale Partidului Comunist Român, codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor. Partea a III-a grupează articole din Constituție, legi și decrete ale statului nostru.

Realizată cu migală și acuratețe științifică de un colectiv de autori — colonel Aurel Chișer, maior Nicolae Radu, colonel (r) Aurel Stanciu, colonel Spiridon Vasilescu —, sub conducerea colonelului Emanoil Stanislav, lucrarea permite perceperea a ceea ce este esențial și permanent în politica de apărare a României.

Deosebit de pregnant apare efortul constant al partidului și statului nostru pentru o politică de pace și colaborare internațională, pentru o nouă ordine economică bazată pe

echitate și dreptate, pentru ca în viața internațională să se afirme principiile noi, democratice pe care trebuie să se întemeieze relațiile interstatale: egalitate în drepturi, respectul independenței și suveranității naționale, neamestecul în treburile interne ale altui stat, renunțarea la forță și la amenințarea cu forța.

Pentru evoluția pozitivă a relațiilor internaționale, pentru o securitate reală și egală pentru toate statele, România a propus un program realist și eficient de dezarmare generală, în primul rînd nucleară, ale cărui prevederi sînt de natură să asigure climatul de liniște și siguranță necesar dezvoltării tuturor națiunilor.

Avînd în vedere tendințele imperialiste pe arena internațională, de reîmpărțire a lumii în zone de influență și dominație, de amestec în treburile interne ale statelor, țara noastră este nevoită să se preocupe constant, cu grijă de apărarea sa națională. Din documentele incluse în volum reiese în mod îndubitabil că o componentă organică a ansamblului de acțiuni și de măsuri care compun strategia construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și, în perspectivă, a comunismului o constituie apărarea patriei, a independenței, suveranității și integrității teritoriale a României socialiste, a cuceririlor revoluționare ale poporului nostru.

Precizările de o deosebită claritate făcute de tovarășul Nicolae Ceaușescu, prevederile Constituției, ale legii apărării evidențiază faptul că forurile naționale sînt singurele în măsură a decide asupra tuturor problemelor legate de apărarea patriei. Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare a României socialiste și centru vital al națiunii noastre stabilește în acest domeniu îndatoririle întregului sistem de foruri statale și sociale.

În ceea ce privește hotărîrea de folosire a forței militare, aceasta este precis delimitată și circumscrisă politicii de pace, de nonagresivitate a României socialiste. Astfel, Constituția prevede că țara noastră poate fi angajată într-o confruntare militară numai în două cazuri: 1. dacă s-ar produce o agresiune armată împotriva țării noastre; 2. în cazul

unei agresiuni armate comise împotriva unui alt stat față de care România are obligații de apărare mutuală, asumate prin tratate internaționale și anume dacă s-a produs situația pentru care obligația de declarare a stării de război este statornicită (p. 493, 494).

Textele din opera secretarului general al partidului, rapoartele și rezoluțiile congreselor și conferințelor naționale ale Partidului Comunist Român, Constituția țării, legea apărării atestă apărarea drepturilor fundamentale la existență liberă și independentă a României socialiste și au în vedere un efort general în caz de nevoie.

Conceptual, apărarea națiunii noastre a fost elaborată potrivit concepției tovarășului Nicolae Ceaușescu de către întregul popor: „...orică război de apărare face necesară participarea la luptă, într-o formă sau alta, a întregului popor” (în volum la p. 439). Potrivit afirmației secretarului general al partidului, comandantul suprem al forțelor noastre armate, conceptul condensează experiența istorică a poporului nostru în lupta sa multiseclară pentru libertate, independență națională și dreptate socială și, totodată, potențează virtuțile și resursele națiunii, exprimând singura soluție viabilă pentru ca România socialistă să-și apere dreptul inalienabil și imprescriptibil la existență liberă și independentă, să-și făurească destinul potrivit propriilor opțiuni.

Apărarea națională prin reunirea eforturilor tuturor membrilor societății socialiste românești, corolar firesc al viziunii marxist-leniniste a partidului nostru asupra rolului maselor în istorie, dă o dimensiune socială generală apărării în cadrul căreia se integrează forța umană, factorul economic și valențele de apărare ale teritoriului, ca expresia unui popor liber, hotărât să-și apere acest drept fundamental.

Documentele din volum evidențiază și numeroase alte laturi ale apărării naționale a României socialiste — integritatea și continuitatea ei, structura și funcționalitatea sistemului național de apărare, raportul om-tehnică de luptă, rolul și locul armatei, elemente ale strategiei militare, pentru a enumera numai câteva. Indicele tematic al volumului dă posibilitate cititorului să aibă o imagine de ansamblu asupra politicii de apărare a țării noastre și totodată să cunoască diferitele ei componente.

Prin conținut și modul în care a fost realizat volumul de documente „Apărarea Națională a României Socialiste”, prin ținuta sa grafică elevată se situează în rîndul instrumentelor de lucru cu o înaltă operaționalitate.

Colonel dr. Traian Grozea

Coordonate ale afirmării și apărării națiunii noastre socialiste în etapa actuală, București, Edit. militară, 1977

Orientată din punct de vedere teoretic și metodologic de concepția materialist-științifică, lucrarea elaborată de un colectiv de cercetători, cadre didactice și militare — autori ai unor cunoscute și valoroase lucrări de specialitate — constituie, prin problematica, analiza și concluziile formulate, o contribuție la una din problemele teoretice de mare importanță și actualitate cu privire la afirmarea și apărarea națiunii socialiste.

Studiile însumate de lucrarea pe care o recenzăm își propun, după cum se menționează în *Prefață*, „...să demonstreze că dezvoltarea națiunii și apărarea ei sînt laturi inseparabile ale unui proces dialectic unitar, deoarece prosperitatea fiecărei națiuni, avansarea sigură pe calea construcției socialiste și comuniste se află în indisolubilă legătură cu existența ei liberă, cu posibilitatea de a

hotări, în acord cu propria voință, asupra căii de dezvoltare” (p. 5).

Primul studiu, *Progresul economic — temele a consolidării și apărării națiunii noastre socialiste*, semnat de Aurelian Moise, după ce analizează pe larg rolul industrializării socialiste și al modernizării agriculturii (p. 14 și 27), concomitent cu îmbunătățirea repartizării teritoriale a forțelor de producție (p. 28) în dezvoltarea economiei naționale, subliniază ideea potrivit căreia factorul economic exercită o influență hotărîtoare și condiționează în mod decisiv capacitatea de apărare a patriei (p. 12). Dezvoltarea social-economică a națiunii noastre socialiste, cit și întărirea capacității de apărare a acestora nu pot fi concepute, afirmă pe bună dreptate autorul, fără activitatea conștientă a oamenilor — elementul principal al capacității de apărare.

În Capitolul al II-lea, intitulat: *Omogenizarea socială— factor al întăririi unității de acțiune și apărării întregului popor*, semnat de Mihai Arsene, se face o analiză amplă a dinamicii structurii de clasă în țara noastră. (p. 34—44) în etapa actuală și în perspectivă și demonstrează argumentat că omogenizarea socială constituie un factor important al înfloririi națiunii și totodată al întăririi capacității de apărare a patriei. Existența diferitelor forme de pregătire a populației nu diminuează capacitatea sistemului național de apărare, dimpotrivă îl face mai suplu, permițând o mai bună adaptare la cerințele progresului economic și social, la cele ale apărării patriei (p. 51).

Construcția și apărarea noii orânduiri sînt rodul eforturilor întregului popor, condus de P.C.R. În acest cadru, se argumentează ideea după care prin întreaga sa politică, prin schimbările din structura socială a țării, partidul potențează caracterul popular al armatei, întărește legăturile acesteia cu poporul, contribuie decisiv la omogenizarea și întărirea unității națiunii noastre socialiste — premisă social-politică a acțiunilor comune în apărarea și dezvoltarea construcției socialiste, forță motrice a apărării României și înaintării sale pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate (p. 52).

Dr. Eugenia Ștefan, Victor Opaschi și Cpl. Mircea Făiniș, semnează Capitolul al III-lea, intitulat *Cultura socialistă — expresie a înfloririi națiunii*. Făcîndu-se referiri numeroase la aprecierile cu vibrație patriotică și forță de convingere ale cronicarilor, reprezentanților Școlii Ardelenice și ideologiei pașoptiste, autorii, după ce demonstrează cu argumente istorice și logice legitimitatea revendicărilor seculare ale românilor, aflați după cum a dovedit-o istoria, într-o indestructibilă unitate etnică, în pofida atîtor încercări de destrămare (p. 60—61), precizează că în contextul culturii și civilizației românești actuale educația patriotică și lupta pentru apărarea țării reflectă procesul accentuat al continuității și asimilării creatoare a tuturor valorilor perene ale poporului nostru făurite de-a lungul secolelor (p. 66).

O națiune tot mai omogenă și mai cultă, dispunînd de o temeinică bază tehnico-materială, în plin proces de modernizare, are posibilitatea de a realiza un randament mai înalt nu numai în muncă dar și în luptă dacă îi este amenințată ființa, independența și suveranitatea (p. 71).

Un alt capitol care se impune în mod deosebit în ansamblul lucrării este intitulat *Elemente de bază ale conștiinței naționale* semnat de dr. Gheorghe Berescu și conf. dr. Maria Marin, și este consacrat analizei conștiinței

patriotice și idealului național ca factori de dezvoltare și apărare a națiunii. Pornind de la aprecierile din documentele partidului nostru, de la lucrările tovarășului Nicolae Ceaușescu, autorii definesc cu claritate și rigurozitate științifică conceptele de patriotism socialist, solidaritate internațională, ideal național ș.a., aducînd elemente noi și formulînd concluzia potrivit căreia apărarea valorilor patriei socialiste reprezintă o condiție a succesului forțelor mondiale ale socialismului (p. 90) și mai departe „sentimentele naționale în socialism nu sînt opuse altor valori ale socialismului, ci reprezintă un factor de potențare și valorificare a lor” (p. 91).

O altă cale pe care dorim să o menționăm în legătură cu acest capitol este cea referitoare la faptul că pentru partidele comuniste și muncitorești este o îndatorire națională și internațională să cultive idealul național ca factor de progres, ca element integrator în mobilizarea maselor populare, în lupta pentru socialism și comunism (p. 101).

Studiul următor: *Statul socialist-instrument al asigurării afirmării și apărării națiunii*, este semnat de dr. Elena Florea. Analizînd multilateral rolul statului și al organelor specializate, în opera de construcție și de apărare, autoarea formulează o serie de idei valoroase precizînd că expresia cea mai elocventă a rolului statului în domeniul apărării naționale este exercitarea funcției de apărare a țării, a independenței și suveranității naționale (p. 119). Reprezentînd o chintesență a tuturor transformărilor revoluționare din viața poporului nostru, înflorirea și apărarea națiunii noastre socialiste sînt rezultatul politicii partidului și statului nostru, care asigură garanția afirmării plenare a națiunii în condiții de securitate în contextul lumii contemporane (p. 126).

Un alt capitol intitulat *Concepția Partidului Comunist Român cu privire la apărarea națională*, semnat de Col. dr. Pavel Cihureanu, Col. Emănoil Stanislau și Col. Spiridon Vasilescu oferă o concepție sintetică asupra multiplelor și variatelor aspecte ale apărării patriei ca atribut al națiunii noastre socialiste; ale strategiei războiului popular pentru apărarea patriei noastre socialiste, precum și ale sistemului apărării naționale a R.S.R., subliniînd ideea după care, atîta timp cît în lume se mai menține primejdia unor războaie și agresiuni, se menține necesitatea obiectivă a apărării independenței și suveranității naționale, a întăririi capacității de apărare a fiecărei țări (p. 127). Autorii au meritul de a sublinia competent și riguros faptul că promovînd în mod constant o politică generală de pace și înțelegere între popoare, România a încredințat forțelor sale armate, întregului sistem militar național, sarcini, exclusiv,

de apărare. Totodată, întregul popor sprijină activ politica externă a partidului și statului, consacrată asigurării unui climat de încredere, evitării confruntărilor militare, excluderii războaielor din viața societății (p. 153).

Lucrarea se încheie cu Capitolul semnat de prof. univ. dr. Marin Voiculescu, conf. univ. dr. Maria Marian, col. Constantin Morariu, intitulat *Afirmarea națiunii noastre socialiste în viața internațională — factor important al securității patriei*. Înfățișând cu competență, printr-o bogată densitate de idei, principiile politicii externe, dinamica și coordonatele relațiilor internaționale ale R.S.R., precum și participarea țării noastre la rezolvarea marilor probleme ale contemporaneității,

autorii evidențiază relația necesară de interdependență dintre dezvoltarea internă a națiunii și afirmarea ei pe plan internațional, formulează noi argumente în sprijinul tezelor partidului nostru, aducând o contribuție la evidențierea caracterului profund științific al politicii marxist-leniniste a partidului nostru în această problemă.

Pe baza lecturii ansamblului paginilor lucrării recenzate, scrise cu claritate, cu coerență logică și forță de convingere, se poate confirma încă o dată concluzia că un popor care este hotărât să-și apere libertatea nu poate fi învins, oricât de mari ar fi efectivele și tehnica de luptă de care ar dispune agresorul (p. 10).

A. Andriș

Națiune, suveranitate, independență (coordonatori: Ion Mitrăn și Nicolae Lotreanu), București, Edit. politică, 1977

Literatura politologică din țara noastră s-a îmbogățit recent cu o nouă lucrare valoroasă care răspunde unei stringente actualități, circumscrise, atât prin tematică cât și prin perspectivele deschise cercetării, unui interes practic, politic și științific.

Apariția volumului *Națiune, suveranitate, independență*, sub egida Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale, este consemnată într-un moment în care diferite instituții academice și universitare din lume găzduiesc o serie de acțiuni științifice — dezbateri, mese rotunde, simpozioane, sesiuni — însoțite și urmate de studii și articole, volume, în care reiau și dezvoltă puncte de vedere care încearcă să acrediteze, printr-o largă vehiculare publicistică, diverse idei neconfirmate de viață privind prezentul și viitorul națiunii, cu implicații practice politice; să introducă în circuitul științific unele afirmații cu caracter subiectivist și voluntarist ce nu comportă discuții; să elaboreze unele noțiuni și concepte printr-o exprimare ambiguă și neclară, fără a le preciza înțelesul; să opună unele recunoașteri, unanim acceptate și acceptabile, altora inacceptabile și să înfățișeze unilateral, incomplet, ori deformat politica unor partide și guverne; să conteste națiunilor deja formate și celor în formare posibilitatea de a construi cadrul istoric adecvat de evoluție.

Într-un atare context, este absolut firesc interesul pe care îl stărnește în cercurile largi ale cititorilor, îndeosebi în rândurile specialiștilor din domeniul științelor sociale și politice, ale activiștilor de partid și de stat, această

lucrare originală, prin modul în care concepe și întreprinde analiza aprofundată multilaterală, și multidisciplinară — politologică, istorică, economică, sociologică, filozofică, axiologică, etică — a realității naționale și sociale mai ales din țara noastră dar și din lume.

Lucrarea se distinge prin punerea în discuție a acelor aspecte care reprezintă esența problemei și care oferă cheia desprinderii unor concluzii de mai largă perspectivă: națiunea — factor al progresului social în epoca actuală, caracterul universal al acestui fenomen cu serioase valențe pozitive; realitatea românească, trecută și prezentă — relația dintre socialism și națiune, afirmarea națiunii române în condițiile socialismului, tradiții ale luptei poporului nostru pentru unitate, independență și suveranitate națională, problema naționalităților conlocuitoare și rezolvarea marxistă a problemei naționale în România.

Studiile și comunicările subsumate primei direcții tematice, se bazează pe utilizarea judicioasă a tezelor din documentele de partid și de stat, pe o solidă documentare bibliografică și pe referiri la literatura politică, economică mai veche și mai nouă, pe consultarea atentă a unor prestigioase periodice de specialitate. Unii dintre autori, având o legătură nemijlocită cu practica politică sau cu conducerea unor sfere ale vieții economice naționale, experiență de catedră sau în cercetare, s-au oprit asupra unor concluzii privind rolul națiunii în țările capitaliste dezvoltate și în socialism și a combaterii teoriilor negativiste cum ar fi viziunea holistă sau tendința de a

acredită ideea internaționalizării ca „legitate esențială a dezvoltării sociale” (p. 24); critica unor teorii care fac apologia cadrului supra-național, cum sînt curentele federalismului, mondialismului și teoria responsabilităților speciale, caracterizate prin atacuri deschise la adresa statului național, considerat că „ar fi eminamente egoist, cu o privire îngustă și ar lua decizii în detrimentul problemelor majore și vitale ale omenirii, care nu vor putea fi soluționate decît prin autorități supranaționale” (p. 38); relațiile dintre independență și interdependență, întărirea independenței ca unica bază trainică a interdependențelor; solidaritatea internațională și patriotismul în lumea contemporană; suveranitatea și dezvoltarea de sine stătătoare a națiunii; formarea națiunii pe spații geografice și politice cum ar fi Africa și America Latină în care națiunea era puțin cunoscută sau absentă; caracterul obiectiv al acestui proces, analiza și critica punctelor de vedere care contestă posibilitatea și necesitatea formării națiunii în cadrul acestor popoare. Evidențiind particularitățile procesului de formare a națiunilor, autorii au scos în evidență elementele care confirmă că noile națiuni, formate sau în formare, reprezintă factori ai progresului contemporan, se înscriu pe linia exigențelor legităților sociale ale dezvoltării istorice.

A doua direcție tematică — dedicată realității românești — valorifică o serie de teze originale ale P.C.R. privind națiunea, mutațiile obiective calitative intervenite în structura, în componentele națiunii în anii socialismului, elementele care materializează relația dialectică de continuitate și discontinuitate în evoluția națiunii române, perspectiva națiunii române, în perioada trecerii la societatea comunistă. Intervențiile din această parte pot fi reunite tematic în patru grupe: a. Fenomene ce pun în evidență premisele și trăsăturile definitorii obiective ale națiunii în noile condiții istorice: caracteristicile economice ale națiunii în socialism; dezvoltarea economică echilibrată și armonioasă a tuturor județelor țării, condiție a asigurării deplină egalității în drepturi a tuturor cetățenilor; complexul economic național și evoluția națiunii române; factorii economici ai unității naționale în etapa actuală, al căror specific constă în faptul că „sînt folosiți în mod conștient de către organele de decizie politică, în deplină armonie cu necesitățile legice, cu interesele generale ale socialismului, eventualele contradicții neantagoniste care pot apărea în economia socialistă a națiunii putînd fi soluționate la timp, prin acțiunea factorului politic conducător” (p. 233). b. Reflectarea acestor transformări în ceea ce reprezintă fizionomia spirituală a națiunii: cîteva considerații privind „con-

știința de sine” socialistă a poporului român, care — spre deosebire și în opoziție cu accepția din filozofia idealistă — este socotită „produsul și expresia istoriei ideilor și sentimentelor cristalizate, alimentate și perpetuate prin secole de existență în spațiul carpato-dunărean”, constituind prin urmare „nu (...) o orgolioasă autoapreciere subiectivă, ci reflectarea datelor obiective ale istoriei sale economice și politice, expresie concentrată a filozofiei și eticii sale de viață, a simțului său estetic, materializate în emoționante și durabile fapte de civilizație și cultură” (p. 196); conștiința națională — factor dinamizator al națiunii socialiste — și unele valori contemporane ale acestora, cum ar fi voința acestora de a se mobiliza pentru a elimina decalajele de dezvoltare și de a-și însuși, într-un interval scurt la scara istoriei, marile cuceriri ale progresului tehnic și științific, practic ceea ce omenirea creează și dă mai bun pentru om și umanitate: specificul național în cultură și artă, limba „parte integrantă a însăși ființei naționale a poporului nostru” (p. 282). c. Existența naționalităților în socialism și aspecte ale soluționării problemei naționale în România. În mod concret, legătura dintre rezolvarea consecventă, marxist-leninistă, a problemei naționale, înflorirea multilaterală a națiunii și înfăptuirea cu succes a operei de edificare a socialismului este materializată în grija conștientă față de perspectivele națiunii și față de problematica naționalităților conlocuitoare, care este văzută ca un mijloc de acțiune și de luptă pentru profunde schimbări calitative în societate, pentru însăși înaintarea spre societatea fără clase; ea exprimă, totodată, modul realist în care concepe partidul nostru raporturile dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, întemeiate pe egalitatea juridică și în fapt, de drepturi și îndatoriri. În acest cadru își găsesc trăsătura corespunzătoare astfel de elemente: naționalitățile conlocuitoare — produs al dezvoltării istorice și evoluția acestora în perspectiva comunismului; psihicul național și conștiința națională; corelația dintre social și național și conținutul problemei naționale în etapa edificării societății socialiste multilaterale dezvoltate; aplicarea creatoare a principiilor marxist-leniniste la rezolvarea problemei naționale, la specificul țării noastre și sublinierea ideii că „trăsătura fundamentală a concepției strategice care stă la baza politicii naționale este caracterul global prin care dezvoltarea națiunii și naționalităților guvernate de legi și de principii identice se încadrează în amplul proces al transformării social-economice al României contemporane” (p. 303). d. Procesul istoric de constituire a națiunii române: condițiile economice, sociale,

politice și cultural-spirituale: particularitățile procesului; originea, continuitatea, unitatea, conviețuirea cu alte populații și combaterea punctelor de vedere eronate; rolul mișcărilor sociale și al revoluțiilor în procesul constituirii și afirmării națiunii noastre, precum și rolul mișcării muncitorești și socialiste, îndeosebi al partidului comunist în apărarea intereselor vitale ale poporului român, a independenței și integrității teritoriale a țării.

Națiune, suveranitate, independență este susceptibilă de o observație critică în ceea ce privește structurarea ei pe părți, ordinea acestora putând fi mai logică și mai coerentă, mai direct subordonată criteriului fundamental de ordonare, anume cel tematic. Acest incon-

venient ne-a făcut ca în prezentarea ei să urmărim altă cale decât pe aceea a celor trei părți ale volumului. Remarcăm, totodată, că realitatea dezvăluie în unele privințe alți aspecte care confirmă cit și altele care infirmă unele susțineri. Datorită acestui fapt considerăm că asemenea probleme sînt doar puse, astfel că discuția rămîne deschisă, presupunînd noi argumente, noi confirmări și prin urmare reformulări, precizări și puncte de vedere noi.

În ansamblu, credem că lucrarea și-a atins obiectivul urmărit, declarat de coordonatorii săi încă din primele pagini, acoperind un gol tematic mai demult resimțit în literatura noastră.

Constantin Nica

Suveranitatea și progresul (coordonator: dr. Nicolae Ecobescu), București, Edit. politică, 1977

Lucrarea monografică, apărută în Editura politică, răspunde unei probleme majore a politicii patriotice și de solidaritate internațională. Coordonatorul volumului și autorii celor 17 studii au reușit să analizeze multilateral și documentat această problemă esențială și actuală cu care se confruntă națiunile în epoca noastră — suveranitatea ca factor de progres, problemă vitală a popoarelor. Considerăm ca unul din meritele incontestabile ale lucrării faptul că, explicînd conceptul de suveranitate, (studiu semnat de N. Ecobescu), demonstrînd aportul original și consecvent al partidului și statului nostru în această problemă. Autorii extind, totodată, analiza asupra istoriei poporului român pentru a sublinia, pe bază de fapte, *permanența suveranității în conștiința și activitatea maselor populare, a celor mai buni conducători ai acestora* (vezi în special studiile semnate de Alexandru Bolintineanu, *Suveranitatea și independența — idee forță în dezvoltarea istorică*, Virgil Cîndea, *Conceptul de independență — o permanență a gândirii politice românești*, Ștefan Ștefănescu, *Lupta pentru independență — constantă a istoriei românești*, Ștefan Pascu, *Desăvîrșirea unității naționale a poporului român — expresie a dreptului de suveranitate a națiunilor*, Mircea Mușat, *Lupta pentru independență — constantă patriotică fundamentală a istoriei mișcării muncitorești din România*).

Aspectele politice, morale, juridice ale suveranității sînt corelate cu cele istorice și economice în vederea reliefării ansamblului

de valori și a evidențierii caracterului legic-inexorabil al suveranității în prezent și viitor. Pe baza studierii istoriei și a relațiilor actuale dintre națiuni, a valorii principiilor suveranității și independenței, autorii subliniază posibilitățile colaborării națiunilor și statelor suverane în rezolvarea marilor probleme ale omenirii, în asigurarea unei noi ordini economice și politice mondiale, în înfăptuirea progresului contemporan. În acest context, în volum autorii reliefează lupta forțelor progresiste, a statelor pentru înlăturarea stavilelor în colaborare, în procesele vitale de realizare a dezarmării, a păcii, a asigurării resurselor de hrană și energie, a lichidării subdezvoltării economice și culturale.

Existența unor soluții este probată prin exemplul de acțiune al țării noastre în apărarea principiilor de independență și suveranitate (vezi, îndeosebi, studiile: *Contribuția României socialiste la afirmarea principiilor suveranității și independenței* de George Macoveanu, *Rolul statului național suveran în condițiile epocii contemporane* de Victor Duculescu).

Una dintre marile probleme ale asigurării suveranității a fost și este crearea bazei ei economice, lichidarea dependențelor unor națiuni față de altele, eliminarea colonialismului și neocolonialismului. Această temă face obiectul studiilor: *Suveranitatea și dezvoltarea economică independentă* de Marian Chirilă și *Interdependența lumii contemporane și valoarea independenței naționale* de Ion Mitran.

În analiza științifică a oricărui fenomen politic — cum este și cel al suveranității — este necesar a fi luați în seamă factorii de bază care asigură conținutul și valoarea lor. Factorul economic însă, întotdeauna reprezintă — așa cum susțin și autorii studiilor citate — temelia care generează ansamblul intereselor și care concentrează, în apărarea acestora, idei și concepții, acțiuni și lupte.

Suveranitatea ar fi o iluzie fără o bază economică coroborată cu ceilalți factori care o susțin și care sînt de natură politică, culturală, militară, juridică etc.

În acest sens, în volum este inclus studiul *Corelații între întărirea suveranității și apărarea națională* de general colonel Ion Coman care întârșește necesitatea intrinsecă a întăririi capacității de apărare a patriei, de autoapărare ca „element fundamental al suveranității și independenței”, combătînd ideea divizării în blocuri militare a Europei, tendințele belicoase care amenință pacea și suveranitatea popoarelor. Pe alt plan tot o amenințare a suveranității o reprezintă și concepțiile adeptilor mondialismului, limitării suveranității, concepții supuse unei critici argumentate în studiul *Critica concepțiilor nihiliste referitoare la suveranitatea și independența națională* de Nicolae Ecobescu.

Analiza efectuată multilateral între suveranitate și alte valori, critica unor puncte de vedere neștiințifice este semnificativă și în studiile *Cultura și viața popoarelor* de Mircea Malița, *Suveranitatea și organizațiile internaționale* de Ioan Voicu, în care ideile de cooperare pașnică pe diverse planuri (politic, economic, cultural) sînt dezvoltate și argumentate ca și în studiile *Suveranitatea și colaborarea internațională* de Ilie Șerbănescu și *Coordonate ale afirmării solidarității internaționale în lumea contemporană* de Constantin Florea; Respec-

țarea dreptului popoarelor de a dispune de ele însele — premisă esențială a salvagădării suveranității și independenței naționale de Ion Diaconu.

Prezența analizelor, pe care autorii le efectuează în esență și amănunt, reflectă eforturile cuprinzătoare de a elucidă, din toate punctele de vedere, o problemă atât de importantă și de actuală — suveranitatea. Analiza politologică și sociologică este însoțită de numeroase date statistice la zi, de fapte și ipoteze, de judecăți personale necesare, de altfel, oricărei discipline științifice.

Lucrarea, în ansamblu, se bazează pe literatura de specialitate din țară și de peste hotare, se întemeiază pe activitatea partidului și statului nostru de consolidare a suveranității și independenței patriei, de întărire a colaborării și solidarității internaționale.

În mod direct și indirect capătă un răspuns critic, bine argumentat teoriile care încearcă să demonstreze că suveranitatea și independența ar fi concepte perimate care ar frîna colaborarea dintre țări sau rezolvarea problemelor globale ale omenirii. Autorii demonstrează, în consens cu politica partidului nostru, faptul că în prezent, mai mult decît oricînd suveranitatea este un factor de progres, apărarea și consolidarea acestora reprezintă baza cooperării statelor și popoarelor pe baze echitabile și eficiente. Prin principiile și valorile pe care le are și le promovează, suveranitatea are un bogat conținut umanist, fapt care o face aptă să contribuie la instaurarea între popoare a unor relații superioare, a unei noi ordini economice și politice internaționale, cit și a unei etici a relațiilor internaționale.

B. Gheorghe

MONICA BARCAN, ADALBERT MILLITZ *Naționalitatea germană din România*, București, Editura Kriterion, 1977

De curînd, literatura noastră social-politică s-a îmbogățit cu o nouă lucrare consacrată studierii problematicei naționalităților conlocuitoare, intitulată *Naționalitatea germană din România*, volum documentar semnat de Monica Barcan cercetătoare la Institutul de științe politice și de studiere a problemei naționale al Academiei „Ștefan Gheorghiu” și Adalbert Millitz, secretarul Biroului Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană din R. S. România.

Apărută în limbile română și germană la Editura Kriterion precum și în engleză și franceză la Editura Meridiane, lucrarea este accesibilă unui public cititor larg, răspunzînd interesului specialiștilor, al opiniei publice din străinătate și din țară față de trecutul și prezentul naționalității germane din România.

Documentarul reușește să ofere date numeroase despre originea, trecutul istoric al germanilor din România, înfrățirea lor în munca

și lupta comună cu poporul român, cit și despre viața spirituală proprie — învățămînt, cultură, activitate științifică, viață artistică și literară etc. —, participarea la viața economică și politică.

Fenomen istoric pozitiv, așezarea pe teritoriul României de azi a populației germane a contribuit la dezvoltarea forțelor de producție, a culturii materiale și spirituale din Transilvania și Banat. Făurindu-și o identitate etnică proprie, marcată prin particularitățile ei culturale-spirituale, populația germană s-a integrat în ansamblul societății românești, participînd împreună cu poporul român la producerea bunurilor materiale și spirituale ale patriei. Relevînd această idee, autorii documentarului pun în evidență faptul că, în pofida politicii de dezbinare dusă de clasele exploatare, masele muncitoare aparținînd naționalității germane, oamenii politici lucizi, marile personalități ale științei și culturii din rîndurile germanilor, au simțit, au gîndit și au acționat ca fii ai patriei, identificîndu-se cu idealurile și țelurile istorice ale poporului român. În mesajul delegației Consiliului oamenilor muncii din R. S. România adresat Sesiunii solemne care a avut loc la București cu ocazia sărbătoririi centenarului cuceririi independenței de stat a României, se subliniază cu îndreptățire: „.... în 1877, ca și în alte mari momente ale istoriei românești, noi ne-am aflat împreună, și la bine și la rău. Împreună am luptat împotriva asupririi străine, împreună ne-am jertfit în bătălii împotriva invadatorilor, am înfăptuit marile izbînzii care fac tot mai mult cunoscută și prețuită patria noastră în lume. Întotdeauna cînd suprema întrebare a istoriei — a fi sau a nu fi — s-a pus locuitorilor acestei țări, noi am fost găsiți în strînsă unire cu ceilalți fii ai patriei comune”. (p. 32—33).

Aceste bogate tradiții de conviețuire și luptă comună, de năzuințe și idealuri comune, stau la baza egalității depline în drepturi între toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate, înfăptuită în anii orînduirii socialiste de către Partidul Comunist Român. Rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale în România a permis crearea condițiilor pentru exercitarea completei egalități a tuturor cetățenilor țării în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale.

Pornind de la faptul că dezvoltarea economică constituie factorul fundamental pentru realizarea principiilor egalității tuturor cetățenilor, autorii lucrării evidențiază importanța repartiției judicioase a forțelor de producție pe întreaga suprafață a României, care satisface un principiu profund democratic — cel al acordării posibilităților econo-

mice egale, de muncă și de trai tuturor oamenilor muncii, pentru dezvoltarea și afirmarea multilaterală a personalității lor. Datele statistice din documentar ilustrează dezvoltarea economică a unor județe sau orașe unde locuiește și populație de naționalitate germană. De exemplu, în 1976 producția industrială a orașului Reșița a crescut de 8,6 ori iar cea a orașului Brașov de 68,4 ori față de 1938.

În ceea ce privește participarea populației de naționalitate germană la viața politică, documentarul evidențiază importanța creării Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană, organism care face parte din F.U.S. Pe lângă el mai există zece consilii județene care-și aduc contribuția la asigurarea participării tot mai active a oamenilor muncii de naționalitate germană, împreună cu întregul popor, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru. Consiliul oamenilor muncii de naționalitate germană pe țară, ca și cele pe județe cuprind personalități ale vieții culturale și politice, persoane cu funcții de răspundere în organele de partid și de stat, aparținînd acestei populații, oameni ai muncii din variate domenii de activitate. Reprezentanții naționalității germane fac parte din cele mai înalte foruri ale țării: C.C. al P.C.R., MAN, Consiliul național al F.U.S. etc.

Pornind de la prevederile constituției care asigură pentru naționalitățile conlocuitoare libertatea educării tinerei generații în limba maternă, capitolul referitor la învățămîntul în limba germană analizează felul în care statul socialist pune în practică aceste prevederi. Statisticile privitoare la rețeaua de învățămînt preșcolar, primar și mediu, datele privind numărul de manuale în limba germană, editate și difuzate în școli în mod gratuit precum și cele referitoare la cadrele didactice de naționalitate germană, și catedrele universitare de limbă și literatură germană, schițează cadrul concret al activității de formare a tinerei generații aparținînd naționalității germane.

Referindu-se la viața științifică desfășurată de personalități ale naționalității germane documentarul relevă activitatea de cercetare științifică a Centrului de științe sociale din Sibiu, realizările sale remarcabile în domeniul istoriei și lingvisticii precum și alte contribuții ale unor oameni de știință care îmbogățesc patrimoniul spiritual al patriei comune.

În capitolele referitoare la viața culturală a populației de naționalitate germană, autorii prezintă procesul multiseclar de creare și dezvoltare de către germanii de pe teritoriul României a unei culturi materiale

și spirituale originale, capacitatea lor deosebită de a conserva bunurile de preț ale culturii și, de a le îmbogăți mereu.

Creația literar-artistică originală, în limba germană (considerată în ultimii ani de autori și critici literari din țară și străinătate ca fiind a cincea literatură de limbă germană din lume, alături de literatura din R.D.G., R. F. Germania, Austria și Elveția) oglindește realitatea social-istorică a trecutului, prezentul socialist, realitățile contemporane din patria comună. Politica P.C.R. și a statului socialist de a promova creația literară originală a naționalităților conlocuitoare contribuie la cunoașterea reciprocă a valorilor spirituale și este reflectată și de o bogată activitate editorială în limba germană. Astfel, arată autorii lucrării, între anii 1970–1976, Editura Kriterion a tipărit în limba germană 280 de titluri, în 801 865 exemplare (p. 72). Tiraje mari ale lucrărilor în această limbă, în comparație cu numărul total al populației germane din România, atestă interesul crescând nu numai din partea acestor ei și din partea unor cititori români, maghiari etc. cunoscători ai limbii germane. Pe bună dreptate, se afirmă în lucrare, populația germană din România și-a creat o viață culturală viguroasă, prin folosirea liberă a

limbii materne, dar și prin dezvoltarea culturii germane în cadrul a numeroase instituții culturale (p. 92).

Apariția acestei sinteze documentare privind trecutul și prezentul naționalității germane din România are semnificații deosebite. În primul rând, lucrarea ilustrează convingător politica marxist-leninistă a Partidului Comunist Român privind rezolvarea problemei naționale în România, preocuparea permanentă a partidului nostru de asigurare a deplinei egalități în drepturi pentru naționalitățile conlocuitoare, pentru afirmarea multilaterală a acestora în viața economică, politică, cultural-spirituală a patriei. Această politică a P.C.R. a fost reafirmată și la recenta Plenară comună a consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană din 13–14 martie 1978. În al doilea rând, lucrarea contribuie la cunoașterea reciprocă mai bună, la întărirea sentimentelor de prietenie, stimă și frăție între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, la întărirea unității și coeziunii acestora în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, precum și la dezvoltarea conștiinței patriotice a tuturor cetățenilor României.

A. Moise

OVIDIU TRĂSNEA, *Doctrine politice ale capitalismului contemporan*, București, Edit. politică, 1977

Cartea de știință politică se bucură la noi, în ultima vreme, de o audiență din ce în ce mai largă. Desigur, ca în orice alt domeniu, este vorba de cartea care pune în dezbatere problemele „adevărate” ale actualității și răspunde cu competență întrebărilor, de asemenea reale, pe care și le pune (mai de vreme sau mai târziu) cititorul interesat de ceea ce numim, curent, politică. Unei asemenea categorii îi aparține și lucrarea ce face obiectul recenziei de față.

De o aleasă erudiție și de imediată utilitate științifică, recenta apariție editorială sub semnătura prof. Ovidiu Trăsnea răspunde, indiscutabil, unei necesități stringente. Mai ales în literatura românească de specialitate, sînt puține cărțile care, pornind de la transformările — deloc superficiale și deloc lipsite de importanță pentru marxisti — în ideologia burgheză în perioada imperialistă, să încerce o analiză critică sistematică a principalelor doctrine politice ale capitalismului contemporan.

Așa cum sublinia însuși autorul lucrării, prezentînd motivele care au determinat întreprinderea sa, în ultimii ani am fost martorii unei preocupări sporite și concertate a imperialismului, în ansamblu, pentru elaborări teoretice cu caracter ideologic. Explicația unui asemenea fenomen se află desigur în miza majoră a confruntării ideologice a zilelor noastre, care a devenit, în esență, o adevărată „luptă pentru viitor”, pentru prinderea mentală și practică a acestuia și pentru influențarea și cîștigarea minților celor care îl vor construi. În permanenta ciocnire cu marxismul, în general cu gândirea politică de stînga, ideologia burgheză a trebuit să încerce nu numai revitalizarea și adaptarea — într-o perspectivă eminamente defensivă — a vechilor sale mijloace la cerințele confruntării contemporane, ci, în plus, să inoveze și să-și completeze arsenalul, producînd arme care să-i permită — eventual — preluarea inițiativei. Este semnificativ, de exemplu, că alături de actualizarea, exprimată adesea

și cu ajutorul particulei „neo”, a unor doctrine și curente tradiționale, cum ar fi conservatorismul și liberalismul, asistăm și la tentative de „recuperare” a anumitor repere teoretice ale concepției marxiste în vederea reelaborării proiectului societății viitoare pe terenul rîndurilor capitaliste. Ca atare, doctrinele politice ale burgheziei imperia- liste includ în momentul de față un evantai variat de poziții, de la anticomunismul deschis și agresiv la așa-numitele concepții „ima- nentiste”, care ajung să recunoască sau să utilizeze, în scopuri diversioniste, diferite teze mai mult sau mai puțin proprii marxismului.

Fără îndoială, în aceste condiții, în fața frontului ideologic marxist apar o serie de sarcini noi, cu o complexitate sporită. Răs- punzînd nemijlocit cerințelor formulate în repetate rînduri de partidul nostru în acest domeniu, cartea prof. Trăsnea își asumă responsabilitatea confruntării chiar pe terenul adversarului, definindu-se prin aceasta ca o contribuție importantă la lupta politico-ideo- logică actuală împotriva concepțiilor reacțio- nare, anticomuniste, împotriva teoriilor și doctrineelor angajate astăzi în mistificarea și denaturarea sensului proceselor sociale, eco- nomice, politice, tehnico-științifice ale lumii în care trăim. Și, trebuie să spunem, criti- cînd cu pătrundere teoria politică a capita- lismului contemporan, lucrarea conține, de asemenea, o analiză pertinentă, de un deose- bit interes pentru politologia marxistă, a unor realități politice caracteristice pentru socie- tatea burgheză a acestui alt de contradic- toriu sfîrșit de secol.

Restringîndu-și în mod voluntar sfera investigației, autorul și-a exercitat demersul critic asupra principalelor doctrine politice elaborate de pe pozițiile burgheziei imperia- liste (fără a aborda, deci, decît cel mult la nivelul unor referiri, construcțiile doctrinare reflectînd interesele altor pături burgheze). În acest context au fost analizate fascismul și neofascismul, neoconservatorismul, „realis- mul politic”, neoliberalismul și doctrina „sta- tului bunăstării generale”, doctrinele techno- cratice și cele care își au originea în teza depo- litizării și dezideologizării, doctrinele „con- vergentiste”. Gîndirea politică burgheză im- perialistă devine însă obiect de investigație în lucrare și altfel decît la nivelul acestor mari curente, net individualizate, ale epocii con- temporane. Modalitatea aleasă de prof. Trăs- nea este aceea a analizei centrate pe anumite probleme de maximă semnificație pentru confruntarea politico-ideologică a zilelor noas- tre: suveranitatea, democrația, influența re- voluției științifico-tehnice asupra sistemelor politice actuale etc.

O prezentare largă a punctelor de vedere exprimate de autor pe parcursul celor zece capitole ale cărții ar depăși cu mult cadrul unei note de lectură menite, mai degrabă, să consemneze impresiile finale ale contactului cu lucrarea în discuție. În această perspec- tivă vom insista asupra modului de tratare cultivat de prof. Trăsnea, asupra coerenței și bogăției argumentării și, mai ales, asupra incisivității analizelor sale.

Lucrarea *Doctrine politice ale capitalis- mului contemporan* constituie, desigur, nu numai un moment de referință în literatura noastră de specialitate, ci și o contribuție majoră la abordarea marxistă, în genere, a acestor teme.

Ne vom referi, totuși, și la unele aspecte concrete ale investigației întreprinse, pornind îndeosebi de la faptul că evoluția vieții poli- tice pe plan mondial, în ultimul timp le pune și mai mult în evidență consistența. Avem în vedere, astfel, analiza concepțiilor neoconservatoare, afirmate tot mai clar ca avanpost al luptei forțelor contrarevoluțio- nare împotriva democrației, a progresului social, împotriva socialismului; de asemenea, critica atît de actuală a doctrinei „realis- mului politic”, expresie nemijlocită a inca- pacității cercurilor imperialiste de a aborda în mod corespunzător și de a oferi soluții pozitive, care să răspundă cerințelor reale ale popoarelor, pentru problemele politice ale contemporaneității. Reține, desigur, atenția sublinierea — în contextul clarificării bazelor teoretico-ideologice ale atacurilor îndreptate împotriva politicii de independență națională — ideii că principiul suveranității nu-și pierde valabilitatea odată cu apariția state- lor socialiste și a unor relații de tip nou între ele: dîmpotriva, socialismul trebuie să repre- zinte un cadru superior de manifestare a sa, caracterizat de dreptul fiecărei națiuni socia- liste de a-și alege formele și căile construirii noii orînduirii în toate domeniile vieții sociale. Nu putem neglijă, în această succintă trecere în revistă, nici utilitatea evidentă a analizei doctrinei neo-liberaliste în coordonatele dez- baterii în curs asupra tezelor „noii filozofii” cu privire la locul și rolul puterii în revoluția socială. În sfîrșit, deși este consacrată în esență doctrineelor burgheze, cartea pe care o discutăm conține și considerații substan- țiale referitoare la anumite probleme — cum este cazul, de exemplu, al influenței R.S.T. — care interesează, în cel mai înalt grad, teo- ria și practica politică socialistă.

Nu vom încheia aceste rînduri fără a ne opri asupra unei idei centrale în ultimul capi- tol al lucrării (*Creșterea înrîuririi teoretice și practice a marxismului — trăsătură carac- teristică a epocii noastre*). Este vorba de sub- linirea faptului că, pentru frontul ideologic

marxist, național și internațional, o importanță deosebită o are dezvoltarea — am spune reelaborarea continuă — a teoriei socialismului științific în concordanță cu noile realități social-politice. Numai astfel își va putea îndeplini concepția marxistă menirea de a înarma masele cu instrumentele teoretice și practice ale transformării revoluționare a societății. Or, în afara căii fundamentale a îmbogățirii marxismului pe baza investigațiilor permanente și aprofundate a schimbă-

rilor neîntrerupte ale vieții sociale, o contribuție deloc lipsită de însemnătate în această direcție poate reveni confruntării active și responsabile cu concepțiile și teoriile opuse. Putem spune că, în esență, tocmai unei asemenea misiuni și-a subsumat efortul autorul *Doctrinelor politice ale capitalismului contemporan*.

dr. Vasile Secăreș

PAVEL SUIAN, Integrarea vest-europeană, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1977

Integrarea și problemele ei au fost puțin discutate în literatura noastră de specialitate; s-au făcut aprecieri generale, au fost formulate opinii privind aspectele politice sau economice ale fenomenului, unele articole au privit relațiile din cadrul CAER sau Pieței Comune, dar problemele juridice specifice integrării și mai ales ale integrării vest-europene nu au făcut obiectul unor studii sistematice. De aceea, apariția cărții dr. Pavel Suiian, *Integrarea vest-europeană* poate fi considerată, sub acest aspect, o premieră. Ea este cu atât mai binevenită cu cât autorul în realizarea ei a găsit îndemn în însăși cuvântările tovarășului Nicolae Ceaușescu. Astfel, în expunerea la Constătuirea de lucru a activității de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative, din 1971, secretarul general al Partidului Comunist Român, spunea: „Noțiunea de integrare a fost introdusă în limbajul economic internațional. Se discută despre integrare — și cea socialistă și cea din Piața Comună — să vedem ce înseamnă acest lucru teoretic, principial, și să ne spunem punctul de vedere (s.n.s.-D.D.I.), să elaborăm orientarea clară a partidului nostru în această problemă”¹.

În acest sens autorul și-a gândit lucrarea pe care o recenzăm. Înainte de a analiza propriu-zis fenomenul de integrare pentru a putea trage concluzii și întemeia un punct de vedere, autorul s-a oprit asupra unor determinări prealabile.

Astfel a avut în vedere conținutul epocii contemporane, caracterizată prin ceea ce autorul numește esențial pentru „suveranitatea și colaborarea statelor în perspectiva noul ordin economic și politic internațional”. Aceasta l-a permis să sublinieze actualitatea națiunii și statului național; să postuleze interdependența și colaborarea statelor — ca expresie a procesului general, cu caracter obiectiv, a dezvoltării întregii comunități internaționale — și compatibilitatea lor cu independența națională și dezvoltarea economică și socială echilibrată a tuturor națiunilor lumii (p. 5—23); să se delimiteze clar, tranșant față de anumite „teorii” sau „opinii” care consideră că unica soluție pentru rezolvarea în perspectivă istorică a problemelor globale, la scara întregii planete, a întregii umanități ar fi instituirea unei „autorități mondiale”, a „unui guvern mondial”, cărora cu luciditate, dar și cu o sănătoasă și subtilă ironie autorul le opune realitățile vieții internaționale contemporane (p. 23—39) și o argumentare convingătoare privind posibilitatea rezolvării acestor probleme globale prin înțelegerea și cu participarea tuturor statelor, în vederea lichidării subdezvoltării, a decalajelor dintre state, în perspectiva dezvoltării cât mai armonioase a tuturor țărilor pe baza principiilor noul ordin economic și politic internațional (p. 39—61).

Această înțelegere a conținutului epocii contemporane — desprinsă firesc din analiza lucidă a faptelor, nu-l scutește pe autor de a adinec problematica ei și de a recunoaște existența „a două fenomene, aparent contradictorii, dar la fel de legitime: pe de o parte, nevoia diferențierii naționale, formării, consolidării și eliberării de dominație a națiunilor, iar, pe de altă parte, nevoia reală de solidaritate și cooperare în forme clasice, de

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, București, Edit. politică, 1972, vol. 6, p. 229 citat de dr. P. Suiian, *Integrarea vest-europeană*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1977, p. 70.

frganizații interguvernamentale, confederații, oederații, ori în forme moderne" (s.n.s.).

Dacă prima determinare are la bază analiza stadiului actual al dezvoltării comunității internaționale și permite autorului delimitarea fenomenului de integrare sub aspect economic, politic, juridic etc. de alte fenomene apropiate, cum ar fi federațiile, confederațiile sau chiar anumite organizații internaționale, a doua se întemeiază pe trecerea în revistă a ideilor și acțiunilor integraționiste în Europa de vest și permite autorului delimitarea fenomenului de integrare — ca fenomen nou în viața internațională — de tentativele, cunoscute de-a lungul veacurilor, de realizare a unei Europe Unite.

Tocmai pentru a desprinde aceste influențe, pe care mulți autori le resping considerând sistemul integrării vest-europene ca totuși original, fără precedent², sînt menționate proiectele de „Republică foarte creștină” al lui P. Dubois; de „Congregatio concordiae” al lui G. Podiebrad (1462); de „Federație mondială” al lui E. Crucé (1623); cel al lui Sully, ministrul lui Henric al IV-lea; contractul perpetuu al lui William Penn; proiectul de tratat pentru o pace perpetuă în Europa al părintelui Saint-Pierre (1723); ideile lui Kant, Voltaire, J. J. Rousseau, mișcarea paneuropeană după primul război mondial, proiectul de federație al lui Aristide Briand și, bineînțeles pe larg, situația de după cel de-al doilea război mondial pînă la fundarea Pictii Comune.

Cea de-a treia determinare privește integrarea vest-europeană propriu-zisă: cauzele care au generat-o; instituțiile care o compun; competențele diverselor organisme comunitare; mijloacele financiare și unitatea de cont; mecanismul adoptării normelor; dreptul comunitar etc.

Respingînd ideea integrării ca proces obiectiv cu determinări general-valabile, autorul consideră că integrarea vest-europeană are cauze specifice, proprii, în primul rînd de natură politică, apoi economică, legate de situația creată în Europa după al doilea război mondial — pierderea coloniilor, necesitatea refacerii economiilor țărilor membre, „pericolul” comunist, rolul S.U.A. etc. În acest fel începe să prindă contur concepția autorului, potrivit căreia integrarea departe de a fi un proces necesar, inerent unui anumit grad de dezvoltare economică și socială, politică sau de conștiință, este mai degrabă

un fenomen posibil; în anumite condiții istorice și pentru anumite perioade de timp. Una din aceste situații care a și născut fenomenul a fost cea creată în Europa de vest după război, situație nemaîntîlnită pînă la această dată nicaieri în lume.

Analiza aprofundată pe care autorul o face aspectelor politice, economice și mai ales juridice ale integrării vest-europene, sistemului de organe, competențelor acordate noilor instituții, raporturilor acestora cu statele membre, esenței și caracterului dreptului comunitar permite o radiografiere a sănătății fenomenului, a viabilității lui. Sînt surprinse reacțiile negative, limitele, obstacolele, greutățile care se manifestă în sistem, precum și factorii care fac din comunitatea europeană o entitate politică cu trăsături originale, distincte de cele cunoscute în cadrul federațiilor sau confederațiilor.

Deosebit de interesante sînt capitolele privind mecanismul adoptării normelor comunitare și dreptului comunitar. Autorul citează prioritatea dreptului comunitar asupra celui național pe baza unor prevederi exprese ale Tratatului de la Roma, a transferului de competențe de la state către organismele comunitare, a necesității aplicării uniforme a dreptului comunitar și menținerii și dezvoltării în continuare a comunității.

Problema caracterului integrării vest-europene este viu discutată; aici apar și opiniile destul de diverse ale unor cunoscute personalități, oameni politici — teoreticieni și practicieni — economiști, juriști etc. Aparent autorul lasă problema deschisă (*are integrarea vest-europeană caracter supranațional?*). Dar din modul în care sînt prezentate problemele care concurează la caracterizarea, într-un fel sau altul, a comunității vest-europene se poate deduce opinia autorului. Astfel, dr. P. Suiian se vedește a nu fi prea optimist în ce privește viitorul comunității europene în perspectiva întăririi caracterului ei supranațional rămînînd constant concepției pe care o promovează și potrivit căreia „chiar și țările dezvoltate, în care națiunea are un lung trecut istoric, sentimentul național, apărarea independenței și suveranității naționale constituie factorii primordialii pe calea transformărilor democratice și a progresului social”³.

Și, pentru a ne convinge în ce măsură autorul este îndreptățit să profeseze o asemenea concepție, să ne amintim cît de greu s-au realizat în cadrul comunității europene măsurile care tind la întărirea caracterului ei

² „Nu există precedent în construcția europeană și ar fi o eroare să credem că putem face această construcție utilizînd sistematic exemplele trecutului”, J. B. Duroselle, citat de dr. P. Suiian în *op. cit.*, p. 74.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, p. 533, citat de P. Suiian, *op. cit.*, p. 7.

supranațional; „Nimic nu a reușit atât de bine să dividă Europa occidentală ca efortul de a o unifica. Tendința spre integrare a dezvoltat profunde conflicte între diferitele interese politice și economice din sinul Europei occidentale”, (Sidney Dell, *Trade Blocs and Common Markets*, citat de P. Suiian la p. 310); că ele sînt discutabile și mereu discutate și că promovarea altora, de aceeași natură, sînt aminate, temporizate, așa cum se întîmplă, spre exemplu, cu alegerea Parlamentului european prin vot direct, hotărîtă încă din 1976 pentru perioada mai-iunie 1978 și amînată — așa cum relatează agențiile de presă — pentru anul 1979.

Cele din urmă determinări pe care autorul le înfățișează înainte de a defini integrarea ca fenomen privesc curentele de gândire integraționiste (p. 253—275) și colonialismul global transnațional (p. 275—286). Aceste capitole cuprind ceea ce autorul numește „Izvorul și explicațiile demersurilor politice și a predilecției științifice occidentale pentru integrarea internațională”, demersuri care au ca scop „desființarea statului teritorial, piedică în calea expansiunii forțelor transnaționale”. „Pentru dispariția statului — susține autorul — se folosesc „tehnici” moderne. Se apelează la „metode științifice”, cu ajutorul cărora statul este declarat ori foarte bolnav, ori vinovat pentru toate mizeriile, crizele și formele de exploatare realizate de marele capital. Popoarele sînt apoi sfătuite să accepte demolarea lui (a statului s.n.s.-D.D.I.), dar nu pentru a schimba esența societăților capitaliste ci pentru „a se elimina doar barierele din calea expansiunii și dominației forțelor transnaționale” (p. 285).

În acest fel, pe baza determinărilor menționate, autorul ajunge la definirea fenomenului de integrare (p. 286—328). Pentru a fi evitate situații ambigue sau exclusiviste, autorul subliniază că nu este necesar a se găsi determinări unice ori obiective pentru integrare (este dealtfel imposibil să se stabilească științific trăsături comune pentru diferitele forme de integrare) ci trebuie analizate concret diversele forme pe care le poate lua fenomenul în statele socialiste, în statele capitaliste dezvoltate ori statele în curs de dezvoltare (p. 302). Este astfel, respinsă canefiind obiectiv cerută de dezvoltarea societății internaționale actuala formă de integrare supranațională, „problemele care se pretinde că aceasta le soluționează, putînd fi cu adevărat rezolvate printr-o colaborare internațională largă, bazată pe egalitate, interes și avantaj reciproc” (p. 322). E acceptată, ca singura valabilă, integrarea care nu afectează independența și suveranitatea națională, care nu duce la

planificare comună și forme de organizare suprastatală ci, dimpotrivă, asigură egalitatea deplină a statelor, avantajul reciproc, soluționarea problemelor în spiritul liberului consimțămînt și al intereselor fiecărei țări, garantează dezvoltarea și înflorirea economiei naționale a fiecărui stat, bunăstarea materială și spirituală a fiecărui popor. Acest gen de integrare este, dealtfel, singurul conform nu numai cu tezele și idealurile politice ale poporului nostru ci și cu concepția noastră constantă despre suveranitate și independență (p. 323). „Astăzi cînd pe plan internațional asistăm la o ofensivă împotriva libertății și independenței națiunilor trebuie cu atât mai mult respinse și dovedite ca neștiințifice teoriile care încearcă să acrediteze ideea că statele naționale n-ar mai reprezenta o necesitate istorică” (p. 326).

Aceleași concluzii sînt desprinse și din analiza pe care autorul o face poziției partidelor comuniste și socialiste din unele țări ale Europei de vest față de comunitatea economică europeană (p. 328—341).

În ultimele capitole ale lucrării consacrate relațiilor dintre CAER și CEE (p. 376—403) și relațiilor R. S. România cu CEE și țările membre (p. 403—435) se evidențiază faptul că există condiții pentru a se stabili și dezvolta relații în diverse domenii de activitate atât între cele două organizații cit și între acestea și statele membre și că ele s-ar putea realiza mai adecvat prin negocierea unor acorduri în spiritul Actului final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa semnat la Helsinki la 1 august 1975 și al principiilor postulate în edificarea noii ordini economice și politice internaționale.

Este ușor de observat fie și numai din aceste cîteva considerații cit de vastă și de complexă este problematica acestei lucrări și dificultățile pe care le-a învins autorul în stăpînirea unui material bibliografic foarte bogat. De aceea unul dintre meritele incontestabile ale autorului constă în faptul că nu s-a lăsat sedus de frumusețea unor teorii sau construcții formulate în această materie, ci cu îndrăzneală și seriozitate a fundamentat propriul său punct de vedere, bazat pe analiză lucidă a realităților vieții internaționale și l-a susținut teoretic cu argumente judicioase și convingătoare.

Sigur că lucrarea ca și fenomenul analizat vor determina, cum e și firesc, o creștere a interesului specialiștilor din țara noastră pentru aceste probleme iar sarcina dificilă dar pasionantă începută atât de reușit de dr. P. Suiian va fi continuată.

Dumitru D. Ifrim

PETRU PÂNZARU, **Convingeri științifice și politice**, București,
Edit. Albatros, 1977

Pornind de la conștiința existenței unei stări problematice în științele sociale și umane contemporane, Petru Pânzaru, în recenta sa lucrare, ne invită la o discuție incitantă despre convingerile științifice și politice. O invitație mai degrabă provocatoare și prin aceasta cu atât mai convingătoare. Autorul își pune întrebări și în același timp ne întreabă, dă răspunsuri, pe care apoi le problematizează, construiește teoretic pe baza unor argumente „banale” abstrase din „bibliografia vieții cotidiene”, formulează propoziții teoretice pentru a le descoperi sensul lor profund, raportându-le la trebuințele noastre imediate ca ființe reale, profane și tocmai de aceea sociale. Ne aflăm, deci, în fața unei lucrări care, într-un număr de eseuri construite din „roca ideii și liantul afectivității”, ne convinge, prin forța metaforei ca și a argumentului științific, de existența unei problematice autentice a științelor socio-umane, care trebuie să fie abordabilă dintr-o nouă perspectivă din care să nu lipsească nici conceptul dar nici simțul comun. Căci o bună parte a acestor științe au procedat la sacralizarea cunoașterii în formule abstracte și ezoterice, generând „sanctuar” în care conștiința comună cu greu poate pătrunde. S-a ajuns la situația paradoxală în care cititorul obișnuit nu se regăsește în universul așa-zis științific, iar discursul științific pierde din vedere tocmai omul care nu se poate regăsi. Se conturează decalaje între limbajul științelor socio-umane și limbajul comun, între construcția teoretică a realității umane și configurația vieții social-umane colective sau individuale, între universul de semnificații valorice obișnuite și cele propuse de discursurile științifice. Iar acestea sînt „rupturi epistemologice” care nu pot fi ignorate, dacă se vrea ca științele socio-umane să propună universuri valorice și explicative în care omul concret să se regăsească și pe a căror bază să acționeze. Lucrarea se prezintă deci, ca „o invitație” (...) la *unirea* cunoașterii teoretice din cărți, cu cunoașterea empirică din viața nemijlocită”, ultima neputînd fi abandonată nici măcar în clipa în care s-a constituit cea mai convingătoare și elegantă teorie” (p. 14—15).

Totodată, autorul formulează unele probleme de metodologia și epistemologia cercetării din științele socio-umane, reia teze teoretice general acceptate și le prezintă uneori dintr-o nouă și originală perspectivă, analizează căi de constituire și acționare a convingerilor politice trecute prin raționalitatea dar și prin afectivitatea raportărilor active ale oamenilor. Ipostazierea conceptului în con-

strucții teoretice abstracte nu este acceptată nici în numele generalității discursului științific și nici pornind de la posibilitatea unei căi de acțiune care transcende un imediat atât de perisabil. Ca atare, ne aflăm confrunțați cu câteva probleme reale ale modului în care *funcționează* științele sociale contemporane, formîndu-se o adevărată „fenomenologie a cotidianului” posibilă de asimilat în cîmpul științific.

Ceea ce este important nu se referă însă, la întrebările care ni se pun, la calitatea și importanța cunoașterii produse, ci la măsura în care aceasta se cumulează cu producția altor cercetări și mai ales cu cunoașterea comună a subiecților investigați. Cele două cunoașteri aleargă paralel, fără a se reîntîlni și, mai ales, fără a se completa și influența reciproc. Tipul de cunoaștere științifică ființează însă, în propria lume fără a influența în mod activ lumea din care a fost abstrasă, pentru că nu a avut în vedere „bibliografia vieții cotidiene” sau pentru că lumea comună, nemijlocită, empirică se desfășoară în mod independent de lumea proiectată de unele studii din științele sociale. Cercetătorul *studiază* mult mai mult decît *participă* la viața Cetății, explică în abstracții superioare și critice o lume abstractă, ignorînd lumea concretă, „banală”, comună. Petru Pânzaru ne propune nu diminuarea sau ignorarea construcției teoretice, ci creșterea impactului său asupra cotidianului și experienței umane comune prin completarea lor reciprocă. Construcția teoretică se cere sudată cu fenomenologia experienței cotidiene pentru a se ajunge la o înțelegere reciprocă a omului de știință și a omului comun, regăsindu-se unul pe altul printr-o înțelegere interpretativă comună. Numai astfel *ideea* devine *convîngere* (eseul al șaselea), iar *convîngerea* generatoare de idei-acțiune care pot induce o „cultură a trebuințelor”.

Pentru realizarea unui astfel de proiect este necesar să înlăturăm unele „prejudecăți științifice” întronate în comunitatea specialiştilor din științele socio-umane (p. 24—30), să nu opunem rigid cunoașterea comună cunoașterii științifice (p. 30—43), pentru a ajunge la o „știință unică despre om și pentru om” (p. 43 și urm.). Totodată, este necesar să se considere „conceptul de om” astfel încît oricine să poată recunoaște într-un discurs teoretic „pe omul întîlnit pretutînd în viață, cu toate caracteristicile lui definitorii” și mai ales ca om *real*.

Lucrarea profesorului Petru Pânzaru este o permanentă dezbateră de ideologie a cunoașterii teoretice din științele sociale și umane.

Ea cuprinde numeroase idei și principii metodologice utile pentru cercetare, a căror valoare, așa cum s-a putut observa, este predominant *indicativă* (adică de punere de probleme) pentru noi demersuri constructive. Astfel, se chestionează probleme de genul: cum putem înțelege semnificațiile acțiunilor cotidiene ale oamenilor concreți; cum putem formula și încadra aceste semnificații socio-umane în limbaje științifice sau ideatice care să fie accesibile oricui, în așa fel încât să se întoarcă la acțiune cu calitatea de convingeri, de îmbolduri motivaționale ce conștientizează actele construcției sociale; ce metodologii trebuie utilizate în cercetare pentru a atinge finalități științifice fundamentate și relevante pentru proiectele construcției revoluționare dirijate de partid.

Totuși, chiar dacă în esența ei lucrarea rămâne problematică și indicativă, aceasta ținând de natura sa esențială, citeva demersuri, datorită implicațiilor lor posibile, s-ar fi cuvenit clarificate mai bine. De exemplu, autorul propune noi căi de abordare a cimpului de probleme socio-umane prin utilizarea metodelor existente de investigare. Contradicția care apare este evidentă, căci o nouă abordare presupune cel puțin o reformulare a vechii metodologii sau a modului său de aplicare. Metodele obișnuite de investigație, încercate cu predominanță în sistematizarea și clasarea datelor, cu greu pot surprinde fenomenologia cotidianului caracterizat prin diversități și fluxuri rapide de semnificații. Este, deci, necesară și o adaptare sau chiar o reconstrucție a metodologiei de cercetare socio-umană. O astfel de problemă este îndelung dezbătută și deosebit de actuală nu numai la noi, ci și

pe plan internațional¹. O altă problemă este cea a măsurii în care explicarea teoretică a cotidianului și asimilarea unor teze științifice ca mod de dirijare și rafinare a cunoașterii comune generează sau o raționalitate de *conservare* a ceea ce deja este constituit, sau o modalitate rațional-afectivă bazată pe convingerea *acțiunii revoluționare*. Este posibil ca raționalizarea vieții cotidiene prin asimilarea unei fundamentări științifice să conducă la constituirea unui fel de a fi, a unui mod de viață sau a unui „habitus” repetitiv ce alunecă spre claustrarea principiilor (prin natura lor relative), ceea ce contravine esenței unei societăți ce-și caută permanentă adaptare și inovare. Convingerea poartă în structura sa atât statornicia, cât și lupta pentru aplicarea novatoare. Problema este deci dublu referențială și am fi dorit mai multe explicații în acest sens.

Dincolo de aceste probleme deschise și, desigur, și altele produse de natura polemică a lucrării, *Convingerile științifice și politice* ale lui Petru Pănzaru, prezentate într-o formulă esențială și de exprimare metaforică imbinată cu una discursiv-conceptuală, sint o apariție inedită în științele sociale și umane de la noi. Se probează un discurs care problematizează nu numai convingeri sau idei ale omului de știință, dar și ale „omului comun” aplecat asupra progreselor sau încercărilor desfășurate în științele sociale contemporane.

Lăzăr Vlăsceanu

¹ D. L. Phillips, *Knowledge from what?* Rand Mahlly & Co., Chicago, 1971. J. Douglas (ed.), *Understanding everyday life* Routledge and Kegan Paul, London, 1971. P. Berger and T. Luckmann, *The social construction of reality*, Allen Lane, London, 1967 etc.

CONSTANTIN PREDA, **Pedagogia și activitatea productivă**, București, Edit. didactică și pedagogică, 1977

Pregătirea tineretului pentru activitatea productivă se pune astăzi ca o problemă fundamentală a școlii și altor factori educaționali. În condițiile actuale se impune ca fiecare treaptă de învățământ să asigure tuturor tinerilor pregătirea tehnico-practică necesară integrării socio-profesionale.

Pentru început autorul abordează relația producție-pedagogie în perioada actuală, arătând că „Transpunerea în viață a politicii școlare a P.C.R. cere din partea tuturor slujii-

torilor școlii, angajați nemijlocit în procesul instructiv-educativ și în cercetarea pedagogică, din partea tuturor factorilor responsabili de organizarea formării și perfecționării lucrătorilor, din domeniul activității productive, un înalt simț al responsabilității pentru misiunea ce o îndeplinesc... noi eforturi pentru studierea legităților pregătirii în vederea activității productive, pentru ridicarea eficienței acestei pregătiri” (p. 7).

Autorul afirmă că importanța pe care o are, în prezent, pregătirea pentru producție

impune sporirea eforturilor de dezvoltare a teoriei științifice a gândirii socio-pedagogice, care stă la baza acestei pregătiri. În procesul pregătirii tehnico-productive un rol deosebit îl are cercetarea fenomenului mobilității profesilor și schimbarea conținutului acestora. Mutațiile în conținutul diferitelor meserii, specialități se evidențiază cu multă pregnanță prin studiul comparativ al monografiilor profesionale elaborate în diferite perioade ale dezvoltării socio-economice.

Autorul arată, în mod justificat, că „Necesitatea trecerii de la o profesie la alta sau a schimbării pregătirii lucrătorilor în funcție de schimbările profunde în conținutul multor profesii din sfera activității productive ridică probleme deosebit de complexe în fața teoriei” (p. 16). Progresul științei și tehnicii contemporane solicită din partea tuturor lucrătorilor nu numai capacitatea de a-și însuși mereu noi cunoștințe de specialitate, dar și spirit de inițiativă, de inovație și raționalizare, creativitate și inventivitate.

Sistemul de învățământ și sistemul perfecționării pregătirii profesionale au multiple conexiuni reciproce, deoarece au ca obiectiv general pregătirea tineretului în concordanță cu interesele generale ale societății și cu aspirațiile fiecărui individ în parte — „Cele două sisteme — afirmă autorul — ne apar ca două subsisteme în cadrul unui sistem mai cuprinzător, a cărui funcționalitate optimă nu poate fi realizată decât prin corelarea acțiunii celor două părți componente, prin sincronizarea lor” (p. 30). Considerăm ca fundamentată aprecierea autorului referitoare la necesitatea „pregătirii tuturor lucrătorilor din activitatea productivă, de-a lungul întregii lor vieți active în producție, ca factor hotărâtor pentru dezvoltarea și creșterea eficienței producției moderne și extinderea fenomenului educativ” (p. 32).

Cu ajutorul unor argumente mai mult teoretice, autorul militează, dar și fundamentează, necesitatea obiectivă a unei pedagogii a activității productive. În acest sens, este meritorie încercarea pe care o face de explicare, printr-o abordare sistemică, a procesului de pregătire pentru activitatea productivă. Astfel autorul afirmă că: „Înțelegerea pregătirii pentru activitatea productivă prin prisma demersului sistemic este de natură să contribuie într-o mare măsură la optimizarea acestei pregătiri. Fiecare acțiune de pregătire, concepută în acest mod, este pusă în relație cu sistemul, corelată cu celelalte elemente ale sistemului, realizată în scopul satisfacerii unei cerințe funcționale” (p. 51). Înțelegerea pregătirii pentru activitatea productivă ca subsistem al sistemului „producția socială — pregătirea pentru activitatea productivă” și, prin intermediul acestuia, ca sis-

tem al sistemului social global, duce la recunoașterea necesității concordanței pregătirii în ansamblul ei și a fiecărui element al procesului de pregătire.

Învățământul este și trebuie să fie profund ancorat în amplul proces de rezolvare a sarcinilor ce-i revin în pregătirea forței de muncă la nivelul impus de dezvoltarea economico-socială a țării, de făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. În lucrare se acordă o atenție deosebită obiectivelor formative cu caracter general ale pregătirii pentru activitatea productivă în condițiile actuale ale țării noastre, tratându-le prin prisma sarcinilor fundamentale puse în fața învățământului de documentele programatice ale Partidului nostru. Este binevenită în lucrare abordarea problematicei referitoare la sistemul de calificare și policalificare profesională: „policalificarea are nu numai efecte de ordin economic. De o deosebită importanță sînt consecințele policalificării asupra dezvoltării și afirmării plenare a personalității umane” (p. 99). Pe măsura edificării noii societăți, a modelării și formării omului în concordanță cu cerințele obiective ale dezvoltării social-economice, efectele policalificării vor căpăta o importanță tot mai mare.

Din lucrare se desprinde că „optimizarea dezvoltării de ansamblu a unui sistem macro-social, în condițiile socialismului, se înfăptuiește ca regulă, nu în mod global, ci pe baza optimurilor parțiale relative. Realizarea concordanței între cerințele activității productive și obiectivele, conținutul, formele și metodele de pregătire a lucrătorilor contribuie tocmai la obținerea unei situații de optim parțial relativ în activitatea productivă, ceea ce este de natură să influențeze desfășurarea procesului de optimizare a acestei activități” (p. 119).

Concluzia care ar trebui să stea în atenția pedagogilor — potrivit lucrării recenzate — ar fi că pedagogia activității productive reprezintă un factor de optimizare a procesului de pregătire și perfecționare a specialiștilor din diferite sectoare ale activității productive. Participarea la activitatea productivă are ca rezultat dezvoltarea plenară a personalității umane, afirmarea și punerea în valoare a întregului potențial aptitudinal.

Considerăm că lucrarea lui Constantin Preda, *Pedagogia și activitatea productivă*, se înscrie ca o contribuție originală de tratare socio-pedagogică a unei probleme deosebit de actuale pentru școala românească. Meritul autorului constă și în faptul că a abordat tema pe baza unei apreciable bibliografii în spiritul documentelor de partid, făcînd o pertinentă și nuanțată analiză a problematicei studiate.

Maria Tudose

**Sociologia educației și învățămîntului. Antologie de texte
contemporane de peste hotare (coordonator Fred Mahler), București,
Edit. didactică și pedagogică, 1977**

Problematica educației constituie astăzi, cîmp de investigație pentru domenii științifice convergente, ceea ce conduce la constituirea unui ansamblu de științe ale educației. Abordarea educației — proces social dintre cele mai complexe — se realizează din perspective multiple, ceea ce contribuie atît la puncte noi de vedere asupra unor aspecte considerate „tradiționale”, cît și la stimularea unor noi cercetări în domeniu.

Între domeniile de abordare a fenomenului educațional, cu o mare și rapidă dezvoltare, se înscrie și sociologia educației. Perspectiva sociologică asupra educației — deși nu singura posibilă și de aceea exagerarea ei poate fi periculoasă — aduce un plus de cunoaștere și de clarificare asupra unor aspecte fundamentale ale acesteia. După cum se știe, educația este un proces pluridimensional (biopsihosociologic), dimensiunea sociologică fiind însă fundamentală și determinantă în analiza și interpretarea corectă a finalităților și funcțiilor sale sociale.

Acesta este — probabil — unul dintre motivele dezvoltării rapide a sociologiei educației concretizată în numărul mare de cercetări concrete, în apariția a numeroase lucrări de sinteză sau de analiză parțială, dar mai ales în diversitatea orientărilor și punctelor de vedere, care deconectează chiar pe un specialist în științele educației.

De aceea, un contact sistematic și o introducere în unele din aceste tendințe, care să prefigurează și orientări deja constituite, o privire de ansamblu asupra lor, constituie o necesitate și un act științific indiscutabil. Este ceea ce ne propune și ne facilitează într-un chip remarcabil din multe puncte de vedere Fred Mahler (de multă vreme atașat prin activitatea sa științifică de sociologia educației) prin prezentarea antologiei de sociologia educației și învățămîntului al cărui coordonator este.

Din acest punct de vedere, selecția textelor pe care ne-o propune Fred Mahler ni se pare judicioasă, echilibrată și reprezentativă pentru toate orientările semnificative din etapa contemporană. Indiscutabil, aspectul cel mai reușit sub acest raport, îl constituie integrarea organică a lucrărilor reprezentative ale sociologilor marxiști, care completează în mod semnificativ cercetările contemporane de sociologia educației.

Rețin atenția, în primul rînd, textele referitoare la funcțiile sistemului de învățămînt ca subsistem al sistemului social și la relația

școlii cu diferite elemente și fenomene sociale (structura de clasă, mobilitatea socială etc.). Printre acestea se află texte ale unor sociologi care s-au remarcat prin contribuții notabile în sociologia educației. Astfel, sociologii francezi P. Bourdieu și J. C. Passeron sînt prezenți în antologie printr-un relevant fragment (*Învățămînt și reproducție socială*) dintr-o remarcabilă lucrare de analiză a relației învățămînt-societate (*La reproduction*, Paris, 1970), în care sînt evidențiate mecanismele socio-culturale prin care sistemul de învățămînt (cel francez, îndeosebi) se constituie ca unul din mijloacele fundamentale de reproducere a sistemului social existent (a „raporturilor de forță și a raporturilor simbolice între clasele ce contribuie la reproducerea structurii unei anumite distribuții a capitalului cultural între aceste clase”).

În aceeași ordine de idei, dar din altă perspectivă H. Marcuse (*Cultura dominantă și unidimensionalitatea școlii*) analizează modul în care valorile culturii și ideologiei dominante (în societățile cu clase antagoniste) determină o unidimensionalitate a valorilor culturii școlare, ceea ce implică, treptat, un fenomen de radicalizare a atitudinilor politice ale unei bune părți a tineretului școlar și mai ales, universitar.

Mai reține atenția și un alt text (*Structura socială, școala și aptitudinile*) al suedezului T. Husen, care s-a făcut cunoscut îndeosebi, prin analiza modului în care școala — ca instituție socială — poate și trebuie să favorizeze dezvoltarea și obiectivarea plenară a potențialului aptitudinal al elevilor. În textul amintit, Husen subliniază cu pertinentă impactul originii sociale a elevilor asupra reușitei lor școlare și sociale (pe linia valorificării aptitudinilor de care dispun), impact care se concretizează în aceea că performanțele elevilor se diferențiază mai puțin în raport cu aptitudinile reale și mai mult cu originea lor socială.

Aspecte asemănătoare sînt relevate și în alte texte: M. Praderie (*Moștenire socială și șanse de ascensiune*), R. Girod (*Canalizarea școlară*) etc.

Foarte semnificative apar și textele reținute în secțiunea *Sociologia învățămîntului și structura sistemului școlar*, care sînt centrate pe analiza școlii ca instituție socială.

Cunoscutul sociolog american T. Parsons este prezent în antologie printr-o analiză pertinentă a mecanismelor sociologice care reglează

funcționarea școlii și, îndeosebi, a clasei de elevi (*Clasa școlară ca sistem social*). Procesul de socializare a elevilor în școala americană elementară și secundară — relevă Parsons — este reglat, îndeosebi, de tipul de performanță școlară, care impune o aderare corespunzătoare a nivelului de așteptări și de aspirații, a climatului relațional și a sistemului de evaluare.

Interesante prin stabilitatea analizei sînt și textele reținute de L. Althusser (*Aparatul ideologic școlar de stat ca aparat dominant*); S. de Coster și F. Hotyat (*Statusul familial și randamentul școlar*); ca și I. Illich (*Deșcolarizarea societății și rețelele cunoașterii*); J. Piaget (*Încotro merge educația?*), B. Suchodolski (*Reînnoirea pedagogiei*), B. Bernstein (*Teoria codurilor și școala*) etc.

Astfel, din perspective diferite (atît sub raport sociologic, cît și ideologic), cititorul are posibilitatea să ia contact cu puncte de vedere multiple asupra realității școlare ca realitate de analiză sociologică.

Poate că unii autori nu sînt prezenți prin cele mai semnificative contribuții (ex. P. W. Musgrave), iar alții nu sînt relevanți pentru tema respectivă (ex. P. Freire).

Textele prezentate — într-o sistematizare asupra căreia probabil că Fred Mahler a avut și are unele rezerve, întrucît orice structurare este, în ultimă instanță, discutabilă — sînt precedate însă, de un amplu și constant studiu introductiv, care constituie mai mult decît o introducere la antologia respectivă.

Acest studiu este, în fapt, o sinteză pertinentă a principalelor momente și etape de constituire a sociologiei educației și a orientărilor ei actuale.

Analiza evoluției sociologiei educației este făcută de pe poziții marxiste, ceea ce conferă deschidere spre puncte de vedere multiple și diferite în privința opțiunilor teoretico-metodologice, dar și o apreciere unitară a tuturor acestora. Pe de altă parte, autorul întreprinde o nuanțată expunere asupra rolului filozofiei marxiste în constituirea sociologiei educației ca domeniu științific autonom, subliniind, pe drept, că marxismul oferă premisele unei abordări științifice a problematicii educației în genere și din perspectiva sociologică în special.

Aspectul cel mai important, subliniat de Fr. Mahler ca fiind decisiv pentru abordarea sociologică a educației, este înțelegerea judicioasă a raporturilor dintre educație și societate, ca un raport de interdependență (determinant în ultimă instanță, fiind socialul, iar educația avînd importante contribuții la dezvoltarea social-economică).

Aceasta ne permite, pe de o parte, să înțelegem corect locul și rolul educației în

ansamblul factorilor de stimulare a dezvoltării sociale dar, pe de altă parte, ne ferește de exagerări (îndeosebi pe linia considerării educației ca factor fundamental al mutațiilor sociale — așa cum se întîmplă în cadrul unora dintre orientările sociologice contemporane, ce prezintă educația ca pe un factor ce poate contribui la anularea contradicțiilor antagoniste între clasele sociale în societatea capitalistă). În același timp se oprește și asupra cercetărilor de sociologia educației din țara noastră integrîndu-se în cadrul preocupărilor actuale pe plan mondial. El relevă cu îndreptățire că în ultimii ani, în țara noastră, sociologia educației s-a dezvoltat considerabil, abordînd într-un mod original probleme ale educației în general, dar, cu precădere, aspectele educației comuniste și ale rolului ei în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

În consens cu sublinierile din studiul introductiv referitoare la cercetările românești, poate că ar fi fost util (abandonînd ideea unei antologii doar a textelor străine) să fie cuprinse și unele texte reprezentative din lucrările autorilor români (completînd astfel în mod armonios antologia). Desigur că această întreprindere este foarte dificilă și probabil că Fr. Mahler a renunțat în mod deliberat la realizarea ei, dar această absență nu ne permite să evaluăm mai exact progresele înregistrate în acest domeniu la noi în țară.

Prezentarea sistematică, dar poate prea sintetică, a problematicii actuale a sociologiei educației pe plan mondial, atestă, odată în plus, că autorul studiului introductiv stăpînește și cunoaște în profunzime nu numai aspectele istorice, ci și confruntările cele mai recente din acest domeniu. Poate că o analiză mai amplă a unora dintre opiniile autorilor prezenți în antologie (și mai ales a tendințelor sau orientărilor pe care le reprezintă) ar fi întregit studiul introductiv, mai ales pentru cei mai puțin inițiați în cercetările sociopedagogice. S-a optat probabil (ceea ce nu constituie o limită) pentru alternativa de a lăsa cititorului de a realiza o evaluare personală pe baza reperelor din studiul introductiv și a textului lecturat.

Fără ca aceste aspecte să constituie minusuri ale lucrării (ele exprimînd doar opțiunea noastră în raport cu unele din problemele cuprinse în lucrare) în ansamblu, antologia (atît studiul introductiv cît și selecția textelor) constituie o reușită indiscutabilă, contribuind la o mai bună cunoaștere a unui domeniu foarte important al științelor educației.

Ea este, totodată, un util instrument pentru cei ce doresc să se inițieze în domeniul sociologiei educației, dar și o prezentare științifică pertinentă și elevată a celor mai semnificative aspecte ale acestui domeniu, satis-

făcînd exigențele cadrelor didactice și cercetătorilor care lucrează în cercetarea socio-educatională.

Emil Păun

PAVEL APOSTOL, Viitorul, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1977, 374 p.

Continuînd binecunoscutele preocupări ale autorului, lucrarea pe care o recenzăm își propune — așa cum se precizează în prefață — să prezinte conceptele de bază și metodologia acestui domeniu, precum și aplicații legate de analiza prospectivă a unor probleme mondiale, în scopul de a aduce o contribuție « la fundamentarea culturii generale a omului din România socialistă, o cultură a umanismului revoluționar, deschisă spre viitor, în care „termenul lung” ocupă ponderea cuvenită » (p. 9). Volumul reușește să capteze interesul cititorului prin realizarea unui demers complex purtat pe mai multe dimensiuni: ontologia, epistemologia, metodologia și praxiologia viitorului. În recenzia de față vom încerca să ne oprim atenția asupra unor aspecte preponderent sociologice privitoare la determinanțele sociale ale studierii viitorului și realizării în practică a cerințelor dezvoltării sociale din perspectiva studierii acestuia.

Preocuparea despre viitor rezultă nemijlocit din responsabilitatea față de prezent și înțelegerea profundă a cerințelor contemporanității, a adevăratei valori ontologice a prezentului. Dacă este adevărat că viitorul se naște din prezent, tot atât de adevărat este și faptul că măreția prezentului, semnificația umană a acestuia constă în capacitatea sa de a determina un viitor mai bun, mai demn, mai apt a asigura condiții superioare de viață omului. Proiectîndu-și preocupările spre viitor, omul se gîndește la prezentul în care trăiește, la ceea ce omul este și trebuie să devină, la ceea ce el *acum* poate și este necesar să facă. Din această perspectivă a lucrării, analiza viitorului are o puternică implicație sociologică, căci ea necesită luarea în considerație a forțelor sociale capabile să înțeleagă (sau nu) cerințele dezvoltării sociale, să dea semnificație axiologică acestor cerințe și, în special, să se organizeze ca forțe motrice reale ale construirii practice a viitorului. Studiarea viitorului are în vedere *posibilul acțional al omului* și, deci, condițiile social-istorice în care fiecare orînduire socială determină posibilitatea de a cunoaște viitorul și a putea acționa

în vederea creării sale libere. În aceasta constă, credem, originalitatea modalității în care Pavel Apostol studiază problemele ontologice, epistemologice și praxiologice ale cercetării viitorului. Abordarea viitorului ne apare ca o permanentă confruntare dintre om și condițiile în care trăiește, ca o permanentă luptă pentru progres social, libertate, demnitate umană, iar analiza contemporană a viitorului constituie demersul științific de relevare a drumului necesar al omenirii spre comunism.

Luarea în considerare a problematicii sociale în analiza viitorului dă lucrării posibilitatea unor incursiuni teoretice pertinente asupra aspectelor actuale concrete și fundamentale ale epocii contemporane. Viitorul nu mai este o traiectorie simplă, liniară, în evoluția realității pe coordonata temporală. O analiză dialectică, profundă a dezvoltării lumii obiective, cu deosebire a societății, scoate în evidență faptul că viitorul are un caracter complex și contradictoriu, avînd drept conținut un ansamblu de cerințe (necesități) ce deschide în fața omului un larg cîmp posibil acțional. Prezentul creează un ansamblu de tendințe ce conturează în limitele necesității obiective ale progresului — o zonă largă de acțiune umană. Omul nu este un simplu mecanism ce execută orb și fără creativitate cerințele progresului social. Marxismul a dat o imagine largă, umanistă și profund științifică dezvoltării sociale, arătînd că oamenii își fac ei înșiși istoria, dar în condiții bine determinate.

Lucrarea recenzată se remarcă prin analiza dialectică a proceselor sociale ce reprezintă conținutul real al conceptului „viitor” raportat la om și omenire. Ce este viitorul se întreabă autorul și răspunde: „Un cîmp de acțiuni parțial cognoscibile și, ca atare, parțial previzibile și controlabile, ceea ce permite proiectarea unei mulțimi de linii de dezvoltare posibile. Asupra acestui evantai de linii de dezvoltare posibile aplicăm anumite grile de selecție, eliminînd pe acelea care, în situația creată de acțiuni (trecute) consumate sau în curs de desfășurare, devin irealizabile. Astfel, în evantaiul de dezvoltări posibile introducem res-

trichii definite prin criteriul de realizabilitate" (p. 32). Așadar este vorba, mai corect, de viitori posibili dintre care o parte apar, într-o etapă istorică, ca viitori realizabili (posibilul acțional). Viitorul — în raport cu posibilitățile concrete ale societății — exprimă cimpuri de acțiuni posibile, ceea ce înlocuiește viziunea mecanicistă a unei serii liniare și ireversibile a unor schimbări inevitabile. Este foarte interesant că la asemenea puncte de vedere s-a ajuns și pe alte căi. Ne referim la logica schimbării și logica acțiunii (contribuțiile deosebite ale lui Wright) care pun în evidență și studiază relațiile pe plan logic între stările inițiale, evenimente, stări finale și comportamente elementare. Poate că autorul, în preocupările sale ulterioare, se va ocupa și de aceste aspecte, ceea ce ar da o consistență teoretică sporită analizei viitorului.

Viitorii realizabili nu implică și realizarea lor de fapt. Între posibilul acțional și acțiunea eficientă se interpune încă un moment: selecția liniilor de dezvoltare realizabile pe baza criteriului de dezirabilitate. Tocmai în acest „segment” al devenirii dialectice intervin în cea mai mare măsură o serie de factori sociali, ceea ce face ca perspectiva sociologică a cercetării viitorului să fie absolut necesară. Forțele sociale intervin direct în mecanismul complex al trecerii dialectice de la posibilitate la realitate, determinând sistemele de valori pe baza cărora operează criteriile de dezirabilitate. Acest aspect important al cercetării viitorului este puțin tratat în lucrarea recenzată. „Aplicând, mai departe, asupra evoluției liniilor de dezvoltare realizabile, criteriul de dezirabilitate, care introduce noi restricții, în funcție de anumite scopuri și valori, din mulțimea liniilor posibile și realizabile se desprinde linia de dezvoltare dezirabilă, din punctul de vedere al unui program politic și al sistemului de valori corespunzător...” (p. 33). Autorul tratează problema viitorului dintr-o optică foarte fertilă și valoroasă, arătând că viitorul se creează prin activitatea umană, prin modul în care oamenii operează selecțiile optionale și luptă pentru realizarea lor. Poate că asupra acestor aspecte de ordin sociologic (sau de analiză socială mai largă) ar fi fost util să se insiste mai mult. Dacă în dialectica dezvoltării sociale selecția se desfășoară asupra liniilor realizabile ale progresului, uneori lucrurile se petrec invers: din setul liniilor dezirabile se selectează linia realizabilă (aici ar fi deosebirea dintre alegerea științifică și utopiile sociale). Ce implicații are asupra viitorului alegerea unei căi greșite de acțiune a oamenilor? Cum just se subliniază în lucrare, în domeniul acțiunii umane (în special aceea referitoare la transformarea societății) nu există o evoluție automată,

spontană de la prezent la viitor și de la viitor la prezent. Selecția umană operează în domeniul liniilor posibile obiective și ea joacă un rol important în construcția viitorului. Dar și prezentul este un viitor realizat și, deci, poartă în sine implicația selecției de dezirabilitate. Cât poate (și cât nu poate) modifica această selecție dinamica socială? Autorul dă următoarea definiție ce ni se pare foarte valoroasă: „Viitorul, considerat drept o mulțime de evenimente, procese, stări, situații problematice și rezolvări de probleme concretizate în acțiuni posibile, realizabile și dezirabile, împreună cu consecințele lor, reprezintă de fapt producerea din nou (în cazul unei transformări revoluționare), sau neproducerea pe scară largită, selectivă și optimizată a unui sistem social global” (p. 34). Astfel definit, viitorul devine o dimensiune ontologică a ființei umane, iar acțiunea umană constituie conținutul real al acestuia.

Tratând diferențele esențiale dintre previziunea științifică capabilă a se realiza pe baza analizei marxiste a realității și utopiile (irealizabile), autorul analizează aspectele epistemologice ale viitorului. Dintre multiplele probleme ridicate, atragem atenția asupra valorii analizei viitorului sub aspectul său epistemologic. „Diferite elemente componente ale viitorului au diverse statute epistemologice, unele sînt cunoscute și cognoscibile, de aceea, previzibile, altele, deși necunoscute sînt cognoscibile, putînd deveni numai în viitor previzibile, în sfîrșit nefiînd cognoscibile, unele rămîn imprevizibile” (p. 42).

Această remarcă atrage o altă precizare tot atît de importantă: specificul elaborării predicțiilor sociale în raport cu cele referitoare la realitatea extra-umană și independentă de acțiunea subiecților istoriei colectivi (p. 43). Se cunoaște discuția ce se desfășoară azi cu privire la specificul cunoașterii fenomenelor sociale față de cele ale naturii, discuție ce generează poziții filozofice foarte diverse. Criticînd unele puncte de vedere eronate referitoare la specificul cunoașterii viitorului social, autorul aduce și aici un punct de vedere clar, fundamentat și apt a oferi soluții eficiente. Aceasta permite a defini într-o manieră interesantă știința despre viitor. „Studierea viitorului este o știință a acțiunii. Ea nu descrie pur și simplu „ce va fi” (adică, starea unei societăți, a unui domeniu de activitate socială etc.), ci se întrebă ce evenimente și stări sociale pot interveni sau nu, pe termen scurt, mediu și lung, dacă se acționează sau nu se acționează, acum și în momentele succesive, într-un mod determinat. Studiarea viitorului constă în cercetarea științifică a activității umane de creare a viitorului, începînd cu proiectarea acestuia” (p. 61).

Pentru autor, studierea viitorului are ca obiect și scop crearea viitorului. Analiza praxiologică a viitorului, în unitate cu momentele ontologice și gnozeologice, ne introduce în domeniul strategiilor dezvoltării și al practicii sociale nemijlocite.

Probleme de metodologie în studierea viitorului completează lucrarea cu analiza unor probleme teoretice și abordări concrete ale previziunii. Volumul mai conține trei

părți dedicate studierii unor programe și modele de dezvoltare, scoțind în evidență valoarea experienței țării noastre.

Noua apariție pe care am supus-o atenției cititorilor este o lucrare bogată și bine construită ce răsplătește — prin informație, idei, probleme și întrebări — pe oricine dorește s-o studieze.

O. Hoffman

N. RADU-RĂDULESCU, *Forța de muncă. Stabilitate-mobilitate. Contribuții la metodologia cercetării fluctuației forței de muncă*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1977

Stabilitatea și mobilitatea forței de muncă constituie, fără îndoială, un domeniu major al cercetării sociale contemporane. Importanța acestui domeniu decurge atât din diversitatea problemelor pe care le implică (economice, sociologice, psihologice și psihosociologice) cât și din legăturile strânse care se stabilesc, în practica socială, între activitatea de decizie și calitatea informațiilor, soluțiilor și prognozelor pe care le poate oferi cercetarea științifică. Mai mult, mobilitatea și stabilitatea socială are profunde semnificații atât prin structurile micro-sociale (inclusiv pentru fiecare personalitate în parte) cât și pentru structurile macro-sociale.

Cartea lui Nicolae Radu-Rădulescu *Forța de muncă. Stabilitate-mobilitate* se oprește asupra unui domeniu cu importante valențe teoretice și practice pe care îl abordează pe baza unui model riguros, cu numeroase elemente originale și cu importante resurse explicative și acționale. Autorul pleacă de la ideea generală că utilizarea rațională a forței de muncă nu este doar o problemă economică ci și una social-politică cu profunde consecințe sociologice și psihologice. În analiza întreprinsă însă, are în vedere contextul social economic specific al țării noastre și raportează continuu caracteristicile fluctuației forței de muncă (privită ca un caz particular al mobilității sociale) la puternicele transformări petrecute în structura societății noastre. Ca o consecință firească a acestui mod de abordare apare necesitatea metodologică de a depăși, în studiul fluctuației, viziunea centrată asupra întreprinderii (consecințele fluctuației asupra intereselor întreprinderii) și de a avea în vedere „societatea socialistă însăși, societate în care procesul de restructurare a sistemului de diviziune a muncii este neîntrerupt și unde ponderea

unora sau altora dintre întreprinderi, ramuri de producție și sectoare ale economiei naționale se modifică continuu” (p. 10).

Autorul este, pe bună dreptate, susținătorul unei analize nuanțate a consecințelor fluctuației, criticând acele orientări care consideră fluctuația forței de muncă ca un fenomen negativ prin excelență. Mai mult Radu-Rădulescu consideră că limitarea analizei doar la efectele negative ale fluctuației forței de muncă este cu atât mai înșelătoare cu cât încercările de evaluare obiectivă a pierderilor datorate „inertiei și temerii nejustificate față de schimbare” (p. 7), sînt mai timide.

În funcție de aceste precizări teoretice și de obiectivele cercetării, autorul a proiectat cercetarea de teren, efectuată la Combinatul Chimic Făgăraș pe parcursul a 4 ani. Într-o etapă preliminară au fost chestionați toți lucrătorii din cele peste 20 de fabrici ale combinatului și au fost obținute răspunsuri de la 97,3% persoane. În urma acestei anchete exhaustive au fost stabilite cele două eșantioane de bază ale cercetării: a. eșantionul fluctuanților potențiali — 11% din totalul muncitorilor fluctuanți potențial; b. eșantionul stabiliilor (lotul martor). În acest demers a fost utilizată o suită largă de tehnici și metode (chestionare, scale de atitudine, scale cu notare grafică, interviuri non-direcționale, metoda „profilurilor cumulative” etc.). Mai mult, studiul are în mare parte și un caracter participativ realizat prin apropierea treptată a subiecților de problematica studiată.

Analiza fluctuanților este realizată în funcție de variabile devenite „clasice” (sex, vîrstă, domiciliu, pregătire școlară, stare civilă, felul locuinței etc.) dar și în funcție de 5 categorii principale de factori, prin utilizarea analizei factoriale (a. aspirații, aștep-

tări; b. situația de muncă, informare-participare; c. organizarea întreprinderii; d. relații interpersonale; e. alegerea meseriei). Cei mai importanți factori s-au dovedit a fi primul doi, care acoperă 26% și respectiv 20% din varianța totală (p. 126—129).

Fără a intra în întreaga problematică a cercetării pe care se bazează cartea, doresc să insist asupra unui punct deosebit de semnificativ pentru domeniul abordat, și anume preocuparea explicită a autorului pentru determinarea unei eficiențe umane, care să completeze eficiența economică. Această perspectivă se evidențiază în special în studiul satisfacției în muncă. Sursele de determinare a satisfacției în muncă prin utilizarea unei scale de atitudine cu 28 de itemi au fost: modul în care subiecții percep munca, cadrul organizatoric al activității profesionale, relațiile interpersonale, realizarea informării și participării muncitorilor la viața întreprinderii, rezolvarea nevoilor materiale, și condițiile de muncă. N. Radu-Rădulescu insistă, totodată, asupra unei probleme teoretice deosebit de fertile și anume asupra transferului de satisfacție (respectiv insatisfacție) de la un grup de factori la altul, de la o activitate la alta. În acest context autorul tratează și raportul „satisfacție generală (pe toate planurile vieții sociale) — satisfacție profesională” (p. 109). Această abordare se dovedește a avea numeroase resurse explicative pentru comportamentul profesional privit în ansamblul său și ca o componentă fundamentală a structurării modului de viață al fiecărei personalități. În acest sens cred că analiza ar fi avut de câștigat dacă relația dintre cele două satisfacții ar fi fost însoțită și de o analiză a poziției muncii în sistemul de valori al personalității.

În ceea ce privește conținutul factorilor de satisfacție profesională se remarcă ponderea deosebită ocupată de nevoia de auto-realizare. Pentru practica întreprinderii, alături de modalitatea eficientă de calculare a indicelui de stabilitate pe care o prezintă autorul, deosebit de semnificativă pare a fi analiza tipologică a motivelor fluctuației potențiale. Autorul prezintă structura moti-

vațională specifică a tendinței de fluctuație, pentru fiecare categorie de subiecți, oferind posibilitatea unor măsuri preventive diferențiate. Acest model de analiză devine utilizabil în munca directă cu personalul fluctuant potențial. Nicolae Radu-Rădulescu reușește, totodată, să ofere o tipologie generală a muncitorului în funcție de raportul mobilitate-stabilitate și în funcție de gradul de integrare: a. tipul muncitorului stabil profesionist din convingere; b. tipul muncitorului stabil profesionist din obligație; c. tipul muncitorului fluctuant potențial; d. tipul muncitorului fluctuant efectiv. Fiecare din aceste tipuri este însoțit de o listă de trăsături caracteristice. În raport cu acest aspect, consider că tipologia muncitorului fluctuant (potențial și a celui efectiv) este realizată relativ unidimensional datorită faptului că ea se oprește doar la caracteristici negative, fapt ce nu permite o valorificare a concepției autorului, conform căreia fluctuația nu este în mod integral un fenomen negativ. De asemenea, consider că analiza motivației, care a fost aprofundată prin intermediul interviurilor, ar fi avut de câștigat dacă ar fi fost realizată în mod mijlocit, pentru fiecare item în parte, prin urmărirea atât a valenței cit și a expectanței.

Doresc să remarc un merit al acestei cercetări laborioase pe care se sprijină cartea lui N. Radu-Rădulescu, și anume maniera eficientă de corelare a unor tehnici, metode și concepte aparținând unor discipline diferite tocmai pentru cunoașterea mai exactă a fenomenului fluctuației potențiale.

Cartea *Forța de muncă. Stabilitate-mobilitate* se distinge ca un demers valoros, cu importante puncte de vedere originale, care se dovedește a fi deosebit de util atât sub aspect teoretic cit și practic. Modelul teoretic este continuat cu un design experimental adecvat, care este prezentat în mod explicit de către autor, oferind, astfel, atât specialistului cit și celor ce decid la nivelul întreprinderilor în domeniul forței de muncă, posibilitatea aplicării și dezvoltării lui.

Cătălin Mamali

DANIEL BELL, *The coming of post-industrial society* (A venture in social forecasting), New York, Basic Books Inc. Publishers, 1973, 507 p.

Cartea de care ne ocupăm este scrisă de pe pozițiile ideologiei burgheze de un erudit autor, bun cunosător al orînduirilor ce se confruntă în prezent.

Pe cele 500 de pagini, ne este prezentată o frescă destul de amănunțită a epocii pe care o trăim și a celei trecute, care constituie soclul bustului propriu-zis al „societății postin-

dustriale" în S.U.A. și în alte țări care au depășit un anumit nivel de dezvoltare social-economică. Autorul nu precizează dacă e vorba de țări capitaliste sau socialiste, dar din elementele pe care le dezvăluie, ca fiind specifice „societății postindustriale”, putem cu ușurință deduce că toate aceste aspecte nu sînt diferite, în mod esențial, de legitățile care guvernează „capitalul” și orînduirea capitalistă în ansamblul ei. Din conținutul lucrării, care cuprinde și multe tabele, am desprins cîteva aspecte asupra cărora vom insista în continuare.

Pe fundalul puzderiei de noutăți, în S.U.A., se desprinde, susține autorul, conturul societății denumite de el „postindustrială”.

Spre deosebire de societatea feudală, bazată pe pămîntul deținut de cei privilegiați, în societatea industrială figura centrală o constituie întreprinzătorul și inginerul. Ordinea naturală este înlocuită cu cea tehnică. Cunoștințele și organizarea se situează pe primul plan, alături de principala problemă ce o constituie acumularea capitalului. Întreprinderea devine punctul nodal al relațiilor de producție. Timpul este drămuț în cele mai mici fracțiuni. Unicul obiectiv îl constituie producerea de cît mai multe bunuri, fiecare în parte fiind și aducătorul unei fărîme de profit.

Prin ce se deosebește societatea postindustrială de cea care a premers-o? În primul rînd, prin modificări adînci în structura socială, adică în economie, tehnologie și în utilizarea forței de muncă.

În economie are loc o continuă creștere a ponderii serviciilor, în dauna producției de bunuri. Aceasta nu înseamnă că industria ar fi neglijată. Aici lucrurile fiind, oarecum, puse la punct, situația ei va deveni identică cu aceea de altădată a agriculturii care a trecut pe planul al doilea deîndată ce situația ei a început să depîndă de industrie.

Problema serviciilor se reduce la întreținerea bunurilor de folosință îndelungată (automobil, frigider, aspirator, mașină de spălat, televizor etc.), precum și la ceea ce întregeste viața omului modern: instrucție, educație, sănătate, timp liber, arte etc. O amploare crescîndă iau și activitățile comerciale, bancare, de transport, asigurări, gestionare etc.

Pe plan tehnologic se accentuează preocupările legate de dezvoltarea industriilor bazate pe știință, după ce în prealabil au fost parcurse stadiile în care atenția fusese îndreptată asupra energiei și mai înainte asupra materiilor prime.

În societatea postindustrială, pe primul plan se situează știința ca factor de impulsivitate a inovației (cercetare-dezvoltare), de conducere a întregii societăți, de creștere a

produsului național brut și a numărului de persoane antrenate în cercetare.

Decisive vor fi mai ales cunoștințele teoretice, care manifestă tendința de codificare într-un sistem abstract de simboluri. Locul bunului simț, al empirismului și al experienței este luat treptat de modele, de simularea realității, de teoria deciziei și de sisteme de analiză. Astfel, este reactualizată teoria kantiană, conform căreia „nimic nu este mai practic decît o teorie bună”.

În privința forței de muncă, se accentuează tot mai mult ascensiunea numerică a „gulerelor albe”, termen care definește pe toți cei rupți de activitatea direct productivă. Personalul calificat, la fel ca și numărul inginerilor și al celorlalți deținători de diplome universitare, sporește mereu. O astfel de „societate” necesită o coordonare tot mai accentuată, care presupune: participare, interacțiune, tranzații, planificare și reglementare, deci o vizibilă îngrădire a libertății personale.

În societatea postindustrială, politici și guvernele revin roluri de importanță crescîndă, atît în privința producției, cît și în aceea a luării de decizii majore. Controlul societății îl va exercita tot factorul politic și în măsură tot mai mică cel economic.

Noțiunea de „tehnocrație” este frecvent întâlnită în cartea lui Daniel Bell. După acesta, un tehnocrat este persoana care exercită o anumită autoritate, în virtutea unei anumite competențe tehnice. Criteriul de apreciere al tehnocrației îl constituie eficiența tehnică. Tehnocratul nu este un tehnician, ci un fel de politician *sui generis*. Puterea lui este secretă și aproape discreționară. Tehnocratie înseamnă administrare de bunuri de o manieră cît mai rațională. Ceea ce se impune, însă, tehnocrației este faptul că aceste bunuri în loc să fie dirijate de oameni, dimpotrivă, ele îi dirijează pe aceștia. Domeniile privilegiate ale tehnocrației le constituie: planificarea economiei, apărarea națională, organizarea cercetării științifice și cercetarea viitorului.

Principiul axial al societății industriale, l-ar constitui, după Daniel Bell, tehnologia, datorită căreia se beneficiază de căi ferate, electricitate, vapoare, aviație, ascensoare rapide, automobile, telefon, radio, televizor etc. Tot tehnologia a creat o clasă nouă, compusă din: ingineri, tehnicieni, economiști, fizicieni etc., care alcătuiesc statul major al pregătirii producției.

Tehnologia modernă a făcut posibilă ridicarea spectaculoasă a nivelului de trai al populației de pretutindeni. Înnoirea și schimbarea economică sînt în directă dependență de tehnologie.

În continuare, autorul se ocupă de întreprinderea economică care se află la baza societății capitaliste. Ca instituție specializată,

întreprinderea își propune, pe bază de constrângere și creativitate, să producă mai întâi profit și în al doilea rând mărfuri. Succesul întreprinderii s-a datorat disciplinei și pragmatismului pe care l-a practicat, în virtutea unei planificări stricte, a folosirii metodelor statistice, controlului financiar, prospectării pieței și prognozei, care au luat încetul cu încetul locul intuiției.

Întreprinderea economică este considerată o mare invenție, merită a contribui la rezolvarea unor probleme de o dificultate excepțională, ca acelea ce se aflau în fața companiilor comerciale de import și export de mărfuri peste mări, străpungeri de canale și tunele, construcții de căi ferate, valorificarea unor invenții ca telegraful, telefonul sau motorul electric. Marele ei merit a constat în reducerea prețului de fabricație a numeroase produse, considerate altădată articole de lux. În lumea occidentală, întreprinderea a constituit principalul mod de organizare a societății pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea.

La baza avîntului întreprinderii capitaliste se află un principiu descoperit în vestul Europei, și anume obținerea de profituri cît mai mari prin așa-zise acțiuni „raționale”. Aplicarea largă în producția industrială a mașinismului, diviziunea muncii, normarea și organizarea ei riguroasă, intervenția activă a inginerilor și economiștilor, libertatea economică sau protejarea vamală etc., constituie tot altfel de factori ce pot fi calificați drept „raționalitate” capitalistă. Raționalitatea menționată, cel puțin în parte, nu este altceva decît „duplicitatea” abilă, în dosul aparențelor unor tranzacții avantajoase ambelor părți contractante.

Birocrația, acest cancer al activității din zilele noastre, comparat adesea cu o moară zgomotoasă, care nu macină nimic, este mereu amintită în paginile cărții lui Daniel Bell, evident, fără a dramatiza cîtusi de puțin situația. În prezent, nu putem trăi fără birocrăție, cum nu putem trăi fără telefon și automobil. Totul se birocratizează, oferind mereu omului alte pretexte pentru a justifica lipsa unei contribuții direct productive. Inițial, birocrăția a avut menirea să pună o frînă abuzului celor care erau împuterniciți cu prea multă autoritate personală sau care și-o arogau singuri în administrația publică. Dar treptat, dintr-o măsură de raționalizare ea a devenit, o adevărată rugină care descompune tot ceea ce ar reuși să atace.

În urma nevoii de tot mai multe informații, șansele de a scăpa de birocrăție au devenit minime. Pretutindeni, spune autorul, relațiile de producție au devenit birocratice. În locul divizunii de altădată a societății între cei ce dispun sau nu de mijloace de producție, azi, disputa este între birocrăție și autoritate (fac-

torii de decizie). Spiritul general al birocrăției îl constituie secretul de serviciu. În realitate, birocrăția constituie un admirabil teren de vînătoare pentru toți aceia care urmăresc o situație personală sau o carieră mai bună.

În ultima parte a cărții autorul se ocupă de știință. Dintr-un domeniu proseris, cum era în evul mediu, asemenea unui fluviu subteran ea reapare în orînduirea capitalistă, devenind în zilele noastre o veritabilă forță a progresului general. La lumina științei pot fi clarificate cele mai spinoase și controversate probleme. Știința este o construcție în vecinică renovare. Orice progres în acest domeniu implică critici și dispute, oricare adevăr se află în permanentă reverificare.

Specific pentru activitatea științifică, privită în dezvoltarea ei, este situația ei cvasiautonomă, pe care și-a păstrat-o, cu unele excepții, chiar și în cele mai critice condiții. Datorită acestui mediu ideal s-au putut obține remarcabile succese ale savanților din secolul al XIX-lea, care au stat la baza exploziilor științifice din ultimele generații. În prezent, slujbașii științei se află pretutindeni, în institute și organisme de stat, ca și în laboratoare și unități productive ale marilor companii. În anumite industrii de vîrf, adesea, lingă fiecare lucrător găsim și un om de știință de prestigiu, cum este cazul industriei aerospațiale.

În încheiere, vom mai aminti constatarea autorului că țările superindustrializate produc, în comparație cu cele mai puțin avansate, incomparabil mai scump, din lipsă de forță de muncă, care devine din ce în ce mai evidentă. Acesta este și motivul pentru care întreprinderile multinaționale caută să înființeze filiale pe glob oriunde se află mînă de lucru sau materii prime ieftine. Dar autorul nu redă și aspectul negativ al acestor implantări, exploatarea forței de muncă din țările în curs de dezvoltare și implicit sărăcirea și accentuarea inegalității dintre aceste țări și cele „superindustrializate”.

Cartea, la care ne-am referit, se instituie într-o veritabilă apologie a societății „postindustriale”, care deși cunoaște unele elemente noi, determinate de progresul accelerat al științei, economiei și tehnicii, nu ne dezvăluie un tip de societate esențial diferit de societatea capitalistă. Meritul lucrării constă mai ales în relevarea unor aspecte ce apar și vor avea consecințe negative: alterarea echilibrului biologic, criza materiilor prime, a energiei ș.a. — aspecte ce se cer în mod imperios soluționate.

Petre Dancu